

DIPLOMOVÁ PRÁCE

RYSY NĚMECKÉ OKUPAČNÍ POLITIKY

V DÁNSKÉM KRÁLOVSTVÍ A

PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

V LETECH 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Jméno: Martin Nekola

Politologie, V. ročník

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s využitím uvedených pramenů.

V Praze dne 23. 4. 2007

Martin Nekola

M. Nekola
.....

Obsah

Čestné prohlášení.....	2
Obsah.....	3
Úvod.....	4 - 5
I. Situace před okupací.....	6
A) Politické strany a sestavování vlád.....	7 - 12
B) Zahraniční politika a vztahy s Německem.....	12 - 14
II. Situace po obsazení.....	14 - 17
III. Německé plány.....	17 - 20
IV. Národní vlády.....	20 - 24
V. Okupační orgány a administrativa.....	24 - 28
VI. K politice represe.....	28 - 32
VII. Noví říšští místodržící, jejich činnost a nejbližší spolupracovníci	
A) Werner Best.....	32 - 36
B) Reinhard Heydrich.....	36 - 39
VIII. Kolaborace	
A) Organizace.....	40 - 43
B) Vojenské jednotky.....	43 - 45
C) Německá menšina.....	46 - 48
D) Představitelé kolaborace	
C1 Frits Clausen.....	48 - 49
C2 Emanuel Moravec.....	49 - 50
IX. Další projevy okupační politiky	
A) Ekonomické podmanění.....	51 - 53
A1 Nucené práce.....	53 - 54
A2 Činnost DAF.....	54 - 56
B) Židovská otázka.....	56 - 58
C) Odboj	
C1 Zahraniční odboj.....	58 - 59
C2 Domácí odboj.....	60 - 63
Závěr.....	64 - 65
Obrazové přílohy.....	66 - 68
Použité prameny a literatura.....	69 - 71

Úvod

Téma druhé světové války a především Protektorátu Čechy a Morava je českou historiografi pečlivě zpracováváno, i v dnešní době se setkává s intenzivním zájmem nejen vědecké veřejnosti, ale také publicistiky a širokého čtenářstva.

O Protektorátu Čechy a Morava bylo napsáno mnoho prací a mohlo by se zdát, že při zkoumání tohoto období českých dějin již nemůžeme objevovat nové skutečnosti. Přesto nadále existují i možnosti nových náhledů.

Jedním z nich je například srovnání vývoje v Čechách a na Moravě se situací v jiných Němci okupovaných zemích. Pro tuto práci jsem zvolil Dánsko, zemi Protektorátu podobnou rozlohou i postavením v tehdejší Evropě. Již v meziválečném období měly oba státy, byť jeden svým zřízením byl parlamentní monarchií a druhý republikou, mnoho společného. Kupříkladu demokratický vývoj a mírovou politiku, avšak bohužel i nebezpečného souseda, nacistické Německo, jež na ně ve svých expanzivních plánech také nezapomnělo.

Téma mne zaujalo právě širokými možnostmi zkoumat a porovnávat nám již dobře známou okupační politiku Němců na našem území s postupem nacistů na Jutském poloostrově a přilehlých ostrovech, které tvoří Dánské království.

Práce je rozdělena na devět kapitol, popisujících jednotlivé rysy a projevy okupační politiky v Dánsku, v Protektorátu Čechy a Morava, a jejich shrnutí a komparaci. Stručně se zmiňuji také o důležitých postavách okupačního režimu a kolaborace. V samotném závěru jsou pak k práci přiloženy obrazové materiály s tematikou obsazeného Dánska.

Co se použité literatury týče, protektorátní problematiku dostatečně popisují známé práce Detlefa Brandese, Pavla Maršálka a Tomáše Pasáka, které jsou široce dostupné a z nichž jsem také z podstatné části čerpal. Literaturu o Protektorátu Čechy a Morava mohou badatelé, zajímající se o tuto problematiku, bez problémů sehnat v knihovnách, knihkupectvích, případně v archivech všude po republice.

Horší situace přirozeně nastala s primární literaturou o Dánském království v letech německé okupace. Ve fondech Vojenského historického archivu v Praze se dají nalézt starší německé, případně americké práce, zejména *Dänemark unterm Hakenkreuz* od Gustava Meissnera, *Deutsche Besatzungspolitik in Dänemark 1940-1945* od Ericha Thomsena nebo *The giant killers-story of the danish resistance movement 1940-1945* T.J.Orama.

Z těchto knih sice čtenář získá alespoň základní představu o životě Dánů pod německou mocí, ovšem pro hlubší znalosti se musí poohlédnout po odpovídající literatuře za hranicemi. V německých knihovnách je několik kvalitních prací z osmdesátých a devadesátých let, například *Der dänische Widerstand in den Jahren 1943-1945* Ulricha Pocha, *Die deutsche Herrschaft in den „germanischen“ Ländern 1940-1945* Roberta Bohna a *Die dänische Staatskollaboration* Hanse Kirchoffa.

Zajímavá díla pocházejí z produkce dánského univerzitního nakladatelství v Odense. Většinou bývají přeložena do anglického jazyka a některé kapitoly z nich dokonce jsou k dispozici v elektronické podobě.

Cennou pomoc nabízejí také dánské internetové servery s historickým a vojenským zaměřením, především pak stránky www.hsb.dk, patřící k Historickému archivu okupovaného Dánska se sídlem v Esbjergu.

I. Situace před okupací

Němci, respektive Prusové, platili za odvěké nepřátele Dánského království. Někdy v polovině desátého století byl na příkaz dánské královny Thyry vystavěn podél celé jižní hranice Dánska mohutný obranný val „Dannevirke“, jedna z prvních „Maginotových linií“ na světě, jež měl bránit vpádům německých kmenů. Nenávist a touha Němců zmocnit se bohaté země na severu přetrvala staletí. Odrazovým můstkem se jim pro to měly stát jižní dánské provincie Šlesvicko a Holštýnsko, o něž obě strany vedly několik válek. V roce 1848 zahájilo Prusko válku proti Dánsku s cílem zajistit německou svrchovanost nad Holštýnskem, stejně jako o šestnáct let později, kdy spojená prusko rakouská vojska zaútočila na Dánsko a donutila jej definitivně se vzdát jižní provincie Šlesvicka-Holštýnska. Finálně byla ale celá otázka vyřešena až po první světové válce, v níž zůstalo Dánsko neutrální, kdy v roce 1920 severní část Šlesvicka, etnicky osídlená převážně Dány, připadla na základě plebiscitu Dánsku.¹

Česká kotlina byla kvůli svému středoevropskému umístění Němci obkloповána dokonce ze tří stran. Ve dvanáctém a třináctém století začali přicházet němečtí kolonisté, aby osídlili oblasti s malým počtem obyvatel, a stali se integrální součástí země. Češi od středověku žili ve státu více či méně závislém na mocnějším politickém útvaru s německými pány. Ať se jednalo o Svatou Říši Římskou nebo později o habsburskou monarchii, vždy se české země kulturně, politicky a ekonomicky nacházely v německé sféře vlivu. Se vzrůstající vlnou nacionalismu se od počátku devatenáctého století situace vyhrcovala, průmyslová revoluce, národní obrození a revoluce v roce 1848 přivedla stav, kdy v jedné zemi žily dva národy, které spolu soupeřily o vliv. První světová válka a vznik ČSR s demokratickým politickým systémem nastolil opačnou situaci. Češi byli pány a Němci, byť se nesetkávali s útlakem a československý stát jim poskytoval kulturní autonomii a maximálně vycházel vstříc, se cítili jako občané druhé kategorie, ne-li jako cizinci, kteří po staletích existence najednou během pár let ztratili pocit bezpečí a domova.

Sledujeme-li politický vývoj v obou zemích do druhé světové války, nacházíme řadu podobností, především co se týče role a vlivu politických stran, ustavování vládních kabinetů a zahraniční politiky.

¹ Tři až čtyři tisíce Němců žijících v této oblasti se tak staly dánskými občany a rozhodně v nové vlasti neustrádaly. Nestaly se obětmi žádných perzekucí nebo diskriminace, dánská vláda jim dokonce povolila zakládat německé školy.

A) Politické strany a sestavování vlád

Do roku 1849 byla forma vlády v Dánsku silně autokratická. Až král Frederik VII. vydal novou ústavu, zaručující občanská práva a především zřízení dvoukomorového parlamentu (*Riisdag*), skládajícího se z horní panské komory (*Landsting*), kam mohli volit velkostatkáři a šlechta, a dolní komory (*Folketing*), s aktivním volebním právem pro všechny muže nad třicet let. Parlamentní scéna nejprve vůbec neznala politické strany, zvolení zástupci lidu se postupem času shlukovali v jakýchsi diskusních klubech, z nichž se kolem roku 1870 utvořily dva tábory, liberální a konzervativní. Je zajímavé, že sociální demokracie, později nejvlivnější politická strana, se v počátcích formovala zcela mimo parlamentní půdu. Dynamický vývoj na přelomu století vedl k ostřejšímu dělení společnosti a každý ze tří zmíněných proudů se zaměřil na určitou skupinu obyvatelstva. Konzervativci oslovovali zejména státní zaměstnance, obchodníky a měšťanstvo, liberálové farmáře a sociální demokraté dělníky. Byť politické strany nebyly nijak zakotveny v ústavě, brzy získaly masový charakter a staly se určujícími činiteli.

Kolem roku 1910 se v Dánsku zkonsolidoval systém čtyř nejdůležitějších politických stran, který určuje dánskou politiku více méně dodnes.

Højre, od roku 1915 *Det Konservative Folkeparti* zastávala výrazně pravicové pozice, liberální *Venstre* okupovala levý střed politického spektra. Od ní se v roce 1905 odtrhla *Det Radikale Venstre*, sociální liberálové, podporovaní drobnými živnostníky a radikální inteligencí. Čtveřici doplňuje již rovněž zmíněná strana dělníků *Socialdemokratiet*.

23. dubna 1924 do čela vlády nastoupil první sociální demokrat v historii, Thorvald Stauning, zkušený lídr, který po příští dvě desetiletí určoval politickou kulturu v Dánsku. Poprvé Stauning zemi vedl do 14. prosince 1926, než byl vystřídán Thomasem Madsenem-Mygdalem a jeho liberálním kabinetem. Madsen-Mygdal ovšem po neshodách kvůli rozpočtu ztratil parlamentní podporu konzervativců a po dalších volbách převzal premiéřskou funkci 30. dubna 1929 znovu Stauning a udržel si ji až do své smrti v květnu 1942. Do vlády se sociálními demokraty zasedli sociální liberálové a nečekalo je zrovna jednoduché období.

V polovině roku 1930 Dánsko naplno zasáhla hospodářská krize. Klíčová zemědělská výroba stagnovala, ceny výrobků vylétly vzhůru, mnoho farmářů zkrachovalo. V roce 1931 byla postižena města, nezaměstnanost se vyšplhala k 40%. V nejkrizovějších chvílích se projevila provázanost stranického systému v Dánsku. Ostatní politické strany v parlamentu plně spolupracovaly s vládou, v zájmu věci souhlasily i s často nepopulárními opatřeními, která

odporovala jejich programům a která by za normálních okolností ihned smetly z jednacího stolu. Lídři se navíc pravidelně scházeli a diskutovali o dalších krocích a zásadách státu do ekonomiky, aby se předešlo úplné katastrofě.

Na druhou stranu, ovzduší hospodářské krize jako v ostatních evropských zemích vydatně napomáhalo vzniku extrémistických organizací. Komunistická strana Dánska, do té doby okrajová strana, se v roce 1932 probojovala do parlamentu. Fašistické Hnutí zemské obnovy (*Landbrugernes Sammenslutning*) pořádalo mohutné protestní pochody zemědělců po Kodani, stejně tak se začínala ozývat zatím nevýznamná dánská nacistická strana.

Velké parlamentní strany, čelící obvinění extrémistů, že demokracie je neúčinná a že pro zvládnutí krize je třeba nastolení tvrdého režimu, znovu spojily síly a podepsaly důležité mezistranické dohody, které jim poskytly mimořádné pravomoci. Mohly tak konečně upravit problematické smluvní vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, prosadit sociální a měnové reformy a zavést účinnější systém dotací pro zemědělce.

Nejdůležitější z těchto dohod vstoupila v platnost 30. ledna 1933, v den Hitlerova nástupu k moci v sousedním Německu.

Stauningově vládě se s pomocí ostatních stran podařilo do roku 1934 hospodářskou krizi překonat. Úzká kooperace velkých stran se ukázala mimořádně efektivní a Stauning takto v příštích letech uvedl v život desítky důležitých zákonů. Velké strany dokonce chystaly návrh nové ústavy, která by je přirozeně zvýhodňovala ve volbách a následném rozpočítávání hlasů. Tento odvážný plán ovšem zhatili samotní Dánové, kteří se v květnu 1939 v referendu vyslovili proti.

Přesto v předešlých volbách 2. dubna 1939 občané vyjádřili zřetelnou podporu Stauningově politice. Sociální demokraté převálcovali všechny ostatní, obdrželi přes 40% hlasů. Následovala strana *Venstre* s 18,2% a konzervativci s 17,8%. Komunisté s nacisty získali okolo pouhých dvou procent preferencí a shodně tři křesla ve *Folketingu*.

Při srovnávání předválečného stranického systému v Československu s tím dánským musíme vynechat krátké období Druhé republiky, jejíž autoritativní model a bipartismus zcela vybočovaly z dosud zažité praxe existence politických stran. Alespoň do září 1938 u nás ovšem nacházíme určité podobnosti s dánským případem.

Na přelomu 19. a 20.století se již na rakouském politickém spektru pohybovalo velké množství stran různého založení, jež se mezi sebou často slučovaly a přeskupovaly, protože

každá měla přirozeně zájem co nejvíce posílit své pozice a uspět u voličů. Tomu musely mnohé podřídit. Rozpad monarchie a vznik Československa těmto stranickým škatulatům na našem území učinil přítrž. Příčinou byl jednak volební systém poměrného zastoupení, kvůli němuž pro strany přestalo být vzájemné slučování výhodné, a většina stran si navíc ponechávala svůj národnostní, konfesijní nebo stavovský charakter z dob minulých a odmítala od starých postojů a zvyklostí upustit.²

Politické strany v první československé republice výrazně posílily svůj vliv a staly se pojítkem a prostředníkem mezi lidem a státní mocí. Jinými slovy také cedníkem, skrz nějž neprojde nic neschváleného a nechtěného. Počet stran se brzy zněkolikanásobil, na celostátní úrovni jich dlouhodobě působilo zhruba dvacet, naopak na získávání lokálních pozic, míst v okresních, obecních či zemských orgánech se orientovaly další tři desítky.

Zvolený poslanec v republikovém parlamentu sice měl v první řadě zastupovat lid a zájmy svých voličů, byl ale ve skutečnosti vykonavatelem vůle své strany. Při volbách se pracovalo pouze s vázanými kandidátkami, takže si volič nemohl vybírat jednotlivé kandidáty, ale vždy celou kandidátní listinu té které strany, v závazném složení. Závislost kandidátů na straně výrazně podporovala pevnou stranickou disciplínu. Strany si dokonce vymohly, aby poslancům a senátorům, kteří opustí svou stranu, mohl být soudním rozhodnutím odebrán mandát a na jejich místo mohli být podle rozhodnutí strany dosazeni jiní, spolehliví lidé.

V Československu se tak dotvořil moderní stranický systém, typický pro demokratické státy a někdy též nazývaný „diktatura stran“. Politické strany se staly spolehlivým nástrojem k získání a udržení moci a fungující systém stran pak nezbytným mechanismem vedoucím k sestavní vládě.

Živým důkazem toho byla existence tzv. Pětky, neformálního orgánu, tvořeného nejvýznamnějšími politiky pěti vládnoucích parlamentních stran.³ Smyslem jejího fungování bylo zajistit v parlamentu potřebnou většinu těmto stranám a tím i stabilitu demokratického vládnutí a v neposlední řadě též ochranu před levicovým a pravicovým extremismem a odstředivými německými, maďarskými a slovenskými silami. Z hlediska ústavnosti mohla být „Pětka“ sporným orgánem, protože její členové rozhodovali o záležitostech v ústavní kompetenci parlamentu a jemu odpovědné vlády. Jelikož se však tak dělo v zájmu zachování demokracie, bylo možno považovat „Pětku“ za legitimní, byť logicky byla terčem neustálé kritiky opozičních stran. Rozhodnutí přijatá „Pětkou“ byla závazná pro parlamentní kluby

² Zřejmě jediným úspěšným stranickým integračním pokusem v Československu bylo ve třicátých letech založení Sudetoněmecké strany, která si kladla za cíl sjednotit pod rouškou nacionalismu německé obyvatelstvo sudetských oblastí.

³ V roce 1926 se rozšířila na „Šestku“, v době široké koalice dokonce na „Osmičku“.

jednotlivých stran a stejně tak pro jejich zástupce ve vládě. Vliv „Pětky“ postupně narůstal. Zatímco zpočátku šlo zřejmě o hledání kompromisu mezi stanovisky stran, později výsledek jednání dosažený v „Pětce“ zpětně vnucoval shodu vedení politických stran. „Pětka“ nepřerušila své působení ani po nástupu poloparlamentní vlády Edvarda Beneše, i když v této době narážela na silnou premiérovu osobnost.

V původním složení „Pětku“ tvořili Antonín Švehla coby předseda agrárníků, Alois Rašín za národní demokracii, sociální demokrat Rudolf Bechyně, Jiří Stříbrný za národní socialisty a hlava lidové strany Jan Šrámek. Zejména Švehla s brilantními vyjednávačskými schopnostmi byl ten, kdo dohadoval strategická rozhodnutí na politické scéně.

Potíží vládnoucích stran se ukázala přílišná kumulace v politickém středu, co nejdále od nepopulárních levých i pravých extrémů, čímž se ovšem strany začaly výrazně ideologicky a programově překrývat. Pro voliče přestávalo být možné jasně identifikovat rozdíly mezi stranami a tato centrálnost koaličních stran nakonec více méně znemožnila stranickou soutěž. Následkem bylo ubývání voličů a zužování prostoru pro vládnoucí strany. Koalice ztrácela i tím, že se hlasy rozložily mezi více stran a stačilo, aby jedna z nich ve volbách propadla, a významně by to narušilo a oslabilo pozice celé koalice.

Tím, že stále stejné strany držely moc ve svých rukou a pravicová i levicová opozice byla dlouhodobě vyloučena z jakékoliv formy spolupráce, vznikla situace, kdy opoziční strany, frustrované neustálým přehlížením ze strany vlády a opomíjením požadavků skupin, které zastupovaly, se rozhodly využívat jiné prostředky než stranickou soutěž k dosažení svých cílů, například demonstrace, průvody, vyvolávání nepokojů atd. Etnické nacionalistické strany se pokoušely o zrušení mírových dohod o hranicích ČSR po první světové válce, komunisté a fašisté naopak chtěli nastolit své nedemokratické režimy. Obě skupiny působily na systém velmi destruktivně.

Rozdílná situace než v Dánsku nastala, sledujeme-li vliv extrémistických stran, zejména pravicových. Zatímco dánští fašisté a nacistická strana německé menšiny žijící v Dánsku ani v posledních předválečných volbách 1939 nezaznamenali větší zisky, z posledních československých voleb 19. května 1935 vyšla vítězně právě znacizovaná Sudetoněmecká strana (*Sudetendeutsche Partei - SdP*) s více než 1 250 000 hlasy.

V první řadě je třeba charakterizovat atmosféru těchto voleb. Bylo to období pokusů nacistického Německa ovlivňovat politický život v Československu. Navíc sotva doznívala hospodářská krize, která nadále způsobovala hlubokou depresi československého hospodářství. Tato perioda byla pro mnoho občanů ČSR v důsledku výše uvedených

skutečností nejen kritická, ale doslova existenčně důležitá. V podobné situaci lidé často podléhají nacionalistickým vášním, které přisuzují vinu za daný stav jinému etniku, protože jednoduše neexistuje konkrétní osoba či skupina osob, jež by byly za tento stav přímo zodpovědné. Tak docházelo k obviňování Slováků ze separatismu a naopak Čechů z centralizmu a národnostního útlaku.

Čtvrté parlamentní volby ČSR se zjednodušeně staly bojem přívrženců a odpůrců demokratického zřízení. První skupina usilovala nejen o jeho udržení, ale také o zachování dosavadní zahraničněpolitické orientace na evropský bezpečnostní systém se základem ve francouzsko-sovětsko-československé spolupráci, druhý tábor naopak požadoval změnu vnitřní a zahraniční politiky s orientací na Německo, Maďarsko, případně Polsko nebo Itálii, podle charakteru jednotlivých skupin. Výsledky voleb odpovídaly etnickému štěpení národa. Češi a Slováci volili podobně jako při předešlých volbách 1929, německé obyvatelstvo přestalo podporovat demokratické strany a nechalo se zlákat nenávislným programem Sudetoněmecké strany, kopírujícím předvolební boj Hitlerovy NSDAP. Také maďarské a polské obyvatelstvo bylo ovlivňováno fašistickými režimy v „mateřských“ zemích a podporovalo nedemokratické strany a hnutí.

Vidíme, že jak v Československu tak v Dánsku před druhou světovou válkou velkou moc trímaly politické strany, které dlouhodobě vytvářely vládní koalice v obdobném složení.

V Dánsku ústřední politickou sílu představovali sociální demokraté, v Československu bezprostředně po první světové válce rovněž. Posléze byli vystřídáni agrárníky.

Za mimořádně důležité lze považovat silné lídry, kteří tváří v tvář krizím a útokům extrémistů dokázali přesvědčit i politické partnery s rozdílnými názory o nutnosti a správnosti některých kroků.

Další vývoj už se ubíral v obou zemích rozdílným směrem.

V pomnichovském Československu byly strany považovány za viníky politické krize a rozpadu státu a jejich počet i úloha byly výrazně zredukovány. Vliv si zachovali pouze agrárníci, kteří se vydali cestou věrného poklonkování Německu a po zřízení Protektorátu také přímé kolaborace s nacisty.

Dánské politické strany a jejich vrcholní představitelé si naopak uchovali důvěru lidí. I přes kritiku za slabost a nerozhodné postoje v počátcích německé okupace Dánové věřili, že je jejich politici bezbolestně provedou útrapami války i nacistické nadvlády.

Ještě jedna podobnost v politickém ovzduší obou zemí ovšem bije do očí, autorita a vliv hlavy státu. V Československu i Dánsku byli občané pobouřeni a znechuceni handrkováním politiků v parlamentu, jejich aférami a finančními skandály. Když navíc počátkem třicátých let hospodářská krize vyvolala hlubokou společenskou krizi, zůstávala hlava státu často jedinou instancí, které lidé bezmezně důvěřovali a byli ochotni ji poslouchat. V Československu se mimořádné vážnosti a úctě i po odchodu z prezidentského úřadu těšil T.G. Masaryk, u Dánů dlouhodobě hrál roli nejoblíbenější osobnosti král Kristian X.⁴

Král několikrát do týdne vycházel z Christianborgu do ulic, rozmlouval s poddanými, nechával rozdělovat potraviny a ošacení pro chudé.

B) Zahraniční politika a vztahy s Německem

Dvacátá léta znamenala pro dánskou zahraniční politiku období relativního klidu. V roce 1920 země vstoupila do Společnosti národů, podílela se na sankcích západních zemí proti Sovětskému svazu, než v roce 1924 uznala *de jure* jeho bolševickou vládu.

Na základě přísné neutrality dánská zahraniční politika příliš nesouhlasila se systémem kolektivní bezpečnosti, naopak plně podporovala poválečné odzbrojování. Ve třicátých letech se nesla ve znamení kolísání mezi Velkou Británií a Německem.

Hitler v kancléřském úřadě, vystoupení Německa ze Společnosti národů a opětné vyzbrojování postavilo dánskou bezpečnostní a obrannou politiku před novou hrozbou.

Britská vláda navíc dala Dánsku jasně najevo, že v případě ohrožení Německem od ní Dánové nemohou očekávat vojenskou pomoc. Dánská vláda se sice usilovně snažila prosazovat politiku neutrality co nejtěsněji s ostatními severskými státy, ovšem zájmy a priority zemí se natolik lišily, že znemožnily zavedení společné bezpečnostní politiky. Do roku 1937 se dánští politici nemohli shodnout, jakým způsobem se mají k expanzivnímu jižnímu sousedovi stavět. Jedna část politické reprezentace, včetně bývalého ministra zahraničí za sociální liberály Erica Scaveniuse, doporučovala Němce nedráždit a udržovat s nimi co nejpřátelštější vztahy. Naopak Stauningova linie počítala s posilováním vojenského personálu a budováním několika pohraničních opevnění. Všechny podobné kroky ovšem měly pouze navenek zdůraznit dánskou neutralitu. Bylo zřejmé, že Dánsko by v případě útoku nemělo sebemenší šanci ubránit se.

⁴ Královo kodaňské sídlo Christianborg bylo nazýváno místem, „kde bije srdce Dánska, kde žije jeho duše.“

Dánsko na radu amerického prezidenta Roosevelta uzavřelo 31. května 1939 s Německem smlouvu o neútočení. Signatáři byli německý ministr zahraničí von Ribbentrop a Herluf Zahle, pozdější dánský ministr v Berlíně. Roosevelt radil podobné smlouvy uzavřít také vládám Norska, Švédska a Finska, které ale odmítly. Záříjový osud Polska, které s Německem podobný pakt podepsalo již v roce 1934, nakonec posloužil jako varování pro ostatní, že smlouvy uzavřené s Hitlerem zůstávají v platnosti, jen dokud se mu to bude hodit.

Po propuknutí války Dánsko znovu vyhlásilo neutralitu a udržovalo čilé obchodní a politické kontakty s Německem a Británií zároveň, což se mu možná stalo osudné.

Jak známo, hlava československé zahraniční politiky Edvard Beneš byl po první světové válce spoluvůrcem versailleského systému, garantovaného mírovými smlouvami. Zahraničněpolitická doktrína ČSR spočívala dlouhé období v dosti jednostranné orientaci na Francii, která však postrádala pevnější ekonomický základ. Ani kontakty s Británií nebyly tak čilé, jak by si Beneš představoval. Z Benešovy iniciativy se v letech 1920-1921 vytvořila aliance ČSR, Jugoslávie a Rumunska, nazývaná Malou dohodou, ta se však v budoucnosti ukázala jako neúčinná především pro velké hospodářské rozdíly a rozpory.

S německou Výmarskou republikou navázalo Československo korektní sousedské vztahy a uzavřelo s ní několik smluv o ekonomické spolupráci, nacisté po nástupu k moci učinili přítrž dalším smlouvám. Sám Hitler rozkázal v lednu 1937 pozastavit práce na dlouho připravovaném československo-německém paktu o neútočení.

Československá diplomacie se snažila hledat východiska ze svízelné situace, kdy oslabená Británie s Francií ustupovala mezinárodnímu tlaku fašistických států a celá struktura z Versailles se rychle rozpadala. Beneš se musel poohlédnout po jiném silném spojenci. Tím se stal Sovětský svaz. Smlouva o vzájemné pomoci byla podepsána v květnu 1935, byť sovětská pomoc byla ještě podmiňována poskytnutím pomoci Československu rovněž ze strany Francie. Německá diplomacie měla argument, že Československo se stává branou pro sovětský vpád do střední Evropy, a usilovně pracovala na mezinárodní izolaci republiky.

Nacisté ve svých plánech hojně využívali sudetských Němců. Strach z budoucnosti, hospodářská krize a s ní související zhoršení životních podmínek velkou část Němců v Čechách vehnalo do spárů Sudetoněmecké strany a tím i nacistické ideologie.

Nacisté pobízeli představitele SdP k ještě většímu tlaku na pražskou vládu, v jejich vojensko-politických plánech mělo ovládnutí českomoravského prostoru nejvyšší důležitost a bylo považováno za oprávněné navrácení starých německých území. Od roku 1937 Němci zcela

počítali s rozbitím ČSR a vojenským obsazením Čech a Moravy,⁵ i když o dalším osudu Čechů v té době ještě nebylo jasno. Hitlerovcům šlo zejména o vtělení Sudet s německým obyvatelstvem, osm milionů slovanských Čechů by v etnicky homogenní Německé Říši působilo jako nechtěný a rušivý element.

Po Mnichovské dohodě a požadovaném připojení Sudet Hitler přeci jen přehodnotil své plány. Tzv. Druhá republika s proněmecky orientovanou vládou agrárníků se mohla rychle stát jeho poslušným satelitem, ale nacisté si uvědomili, že potřebují přímo ovládat i toto území. Jednak z ekonomických důvodů, protože prosperující podniky a továrny v Čechách by byly vítanou pomocí pro těžkým průmyslem zatěžované německé hospodářství, ale zejména ze strategických. Čechy a Morava se měly stát odrazovým můstkem nacistického tažení za dobytím *Lebensraumu* na východě.

Dánsko i české země spojoval německý zájem a touha zmocnit se jich. V prvním případě by se Němcům splnilo odvěké přání získat přístup do bohaté Skandinávie a pohlcením čtyřmilionového, rasově příbuzného národa by také položili základy vysněné celoevropské germánské říše. V případě druhém se jednalo z pohledu Němců o spravedlivý požadavek na navrácení starých německých území, která byla jen dočasně násilím odtržena od centra vinou špatné mezinárodní situace.

Z odlišného německého vnímání významu těchto dvou území následně pramenila řada rozdílů, ať už při samotném obsazení, při zavádění správy či v postojích k dánskému a českému národu.

II. Situace po obsazení

9. dubna 1940 Dánsko na pět let ztratilo svou tisíciletou nezávislost a svobodu. Jedno z nejstarších království v Evropě, úzce provázané také s britskou královskou rodinou, se dostalo pod nadvládu nacistického režimu.

Brzy ráno toho dne německé síly napadly Dánsko a Norsko. Operace „Weserübung“ byla charakteristická bleskovou rychlostí provedení, pečlivým naplánováním a přísným utajením. Nesetkala se prakticky se žádným odporem. Dvě německá letadla byla sestřelena, několik obrněných vozů poškozeno. Třináct dánských vojáků bylo zabito a třiadvacet raněno. Britové

⁵ Fall Grün se poprvé objevil ve směrnici velitele pozemního vojska, generála von Blomberga 24. 6. 1937.

v reakci na to obsadili Faerské ostrovy, samosprávné dánské území, a Island, spojený s Dánskem personální unií. V Grónsku, jež se před válkou rovněž nacházelo pod dánskou správou, si později vystavěly vojenské základny Spojené státy. Německá propaganda se ze všech sil snažila vyvrátit, že se jedná o invazi v pravém slova smyslu. Svůj Vpád Němci nazvali spíše ochranou Dánska před britským útokem.

I v instrukcích německým vojákům stálo, že „nedobývají nepřátelskou zemi, jen přišli Dánsku zajistit ochranu a bezpečnost jeho obyvatel.“⁶

Bezprostředně po německém útoku na Dánsko se německý velvyslanec Cecil von Renthe-Fink setkal s ministrem zahraničí Peterem Munchem a předal mu memorandum říšské vlády.⁷

V tomto dokumentu stálo, že jako prevenci zatažení Skandinávie do válečného konfliktu ze strany Spojenců bylo Německo nuceno vstoupit na dánskou půdu, aby obyvatele království ochránilo před válkou. Munch důrazně protestoval proti jasnému porušení dánské neutrality. Později téhož dne byla německé vládě odeslána oficiální protestní nota. Dánský kabinet opakoval svůj protest, odvolával se na smlouvu o neutralitě z roku 1939 a na předešlé německé závazky a sliby. Na konci dokumentu však dánské vedení připustilo akceptovat nový stav věcí. To se jistě rovnalo slibu spolupracovat, ale ne ve smyslu zrady nebo podrobení se. Znamenalo to jen dočasné přijetí nevyhnutelné, odůvodnitelné a nutné spolupráce s nepřítelem. Dánský slib „poslušnosti“ byl založený na politickém programu, představující Dánsko jako sice obsazený, ale nikoliv dobytý, a navíc ještě jako neutrální a svrchovaný stát.⁸ Tyto snahy o pokračování neutrality a svrchovanost byly, jak se později ukázalo, samozřejmě fiktivní.

Na jaře 1940 mohla být válka stále ještě popisovaná jako omezený a místní evropský konflikt. Stěží někdo očekával, že se brzy rozroste do obudných rozměrů. Vítězství německých zbraní v roce 1940 mnohé přesvědčovalo, že v boji fašismu s demokracií již brzy dosáhne triumfu první jmenovaný, a tyto okolnosti také tvořily pozadí činů, vykonávaných dánskou vládou v počáteční fázi okupace. Dánský souhlas se spoluprací s Němci, oplacený zachováním určité míry neutrality, byl založen na domněnce, že i válka bude trvat krátce.

Jistěže vítězství Spojenců by Dánové přivítali více, ale také mohlo dojít k opaku, proto museli

⁶ Z nařízení německého velitele v Dánsku, generála Kaupische z 9. 4. 1940.

⁷ Cecil von Renthe-Fink (1885-1964) byl diplomatem ze staré školy. Po dlouholeté službě na Zahraničním úřadě se v roce 1936 stal německým vyslancem v Dánsku. Do NSDAP vstoupil o tři roky později. V letech 1940-1942 zastával v Kodani post německého zplnomocněnce. Na počátku roku 1943 byl nejprve poslán do Vichystické Francie. Poté jej ministr zahraničí Ribbentrop pověřil přípravou Evropské konfederace, rozdělené na jakési regiony, navzájem provázané ekonomickými svazky obchodními smlouvami, ovšem s jednotnou měnou a centrální bankou v Berlíně. Po válce odsouzen dánským soudem ke krátkému trestu.

⁸ Byť se pro Wehrmacht stalo Dánsko operačním územím, zpočátku němečtí velitelé svými rozkazy opravdu dávali najevo snahu bránit a chránit jej před útoky nepřítele, jako by se jednalo o vlastní zemi. Armáda zde navíc neměla výkonnou moc, proto bylo její postavení oproti ostatním obsazeným státům slabší.

hrát na obě strany. Noční můrou dánské vlády se stala forma kompromisu, kdy by bylo míru dosaženo pouze za cenu nějakého nového Mnichova, tedy obětování malých národů ve prospěch „Nové Evropy“ ovládané Hitlerem.

Poté, co si Hitler v noci ze 14. na 15. března 1939 v Berlíně na českém prezidentu Háchovi vynutil, aby podepsal dokument, v němž žádá o německou ochranu českého národa, jednotky Wehrmacht pod velením generálů Blaskowitze v Čechách a Lista na Moravě překročily hranice a české země byly obsazovány⁹. Stejně jako v případě Dánska se jednalo o málo předvídanou událost a důležitou roli hrál moment překvapení. Zatímco čeští Němci nově přichozí vítali, české obyvatelstvo bylo šokováno a ochromeno.

V Kodani 9. dubna 1940 mnozí teprve dosnídali, když se dozvěděli, že je jejich země obsazena, v Praze během dopoledne 15. března 1939 se lidem jdoucím do práce také naskytl nepříjemný pohled na valící se německá obrněná vozidla. Stejně jako v Dánsku se okupanti setkali jen s malým odporem několika jednotek. Totální deprese národa se projevila také v politických kruzích a zejména u vládního kabinetu. Ačkoliv zlomený Hácha z Berlína vzkázal, ať všechny úřady nadále vykonávají svou činnost, někde se objevily snahy zničit nebo uschovat důležité materiály, jednotky SD a gestapa však byly rychlejší a většinu dokumentů, zejména ministerstva vnitra a národní obrany, se jim podařilo získat.

I samotná vláda národní jednoty Rudolfa Berana, byť předtím formálně podala demisi, ale na Háchovu žádost ještě setrvala v činnosti, byla paralyzována, čehož se snažily využít nově vzniklé okupační orgány, a než se vzpamatovala, nutily vládu narychlo vydávat jimi diktované směrnice a nařízení.

Stauningova vláda v Dánsku tak v kritických dnech rozhodně projevila větší odhodlání a sounáležitost, byť byla poskládaná ze stranicky heterogenních těles, a svým memorandem Berlínu alespoň demonstrovala vůli bránit národ. Je ovšem potřeba přijmout fakt, že Dánsko bylo okupováno bez předchozího oficiálního varování. Hácha ale podepsal a dal tak Němcům, co potřebovali. Legitimitu jednat. I když při příjezdu na jednání s Hitlerem vůbec o jeho úmyslu obsadit zbytek republiky netušil a v Berlíně byl náhle postaven před hotovou věc, stejně jako vláda v Praze a celý národ.

Invaze ospravedlněná úmyslem pomoci a zachránit obyvatelstvo před nepřítelem. V případě

⁹ Vojska postupovala již od 14.3. večer, oficiální okupace však nastala až v šest hodin ráno příštího dne.

Dánska se jednalo o britská vojska, jež údajně měla v úmyslu vylodit se, aby si zajistila kontrolu nad Severním mořem, v případě Čech a Moravy o domnělou hrozbu nepokojů a vnitřního rozkladu, způsobeného odtržením Slovenska a nestabilní politickou situací.

Prezident Hácha i dánská vláda se shodně zprvu domnívali, že vojenská okupace bude pouze dočasnou nutností, než pochopili, že Němci z „ochraňovaných území“ jen tak neodejdou.

16. března 1939 Hitler vydal Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, dokument s preambulí a třinácti články, jenž okamžitě vstoupil v platnost a měl českému národu i v Německé říši zaručovat pokračování autonomního a svébytného vývoje a umožnit mu další existenci v připravované vizi „Nové Evropy“.

Protektorátní statut, vymezený Hitlerovým výnosem, stejně jako další říšská nařízení a zákony, jež byly nově v Protektorátu Čechy a Morava zavedeny, byly jednostranným politickým a mocenským aktem Říše, na jejich zavádění neměla česká strana vliv a její stanovisko bylo nepodstatné.¹⁰ To v zásadě odporovalo nejen stále platným československým zákonům, ale zejména všem výkladům mezinárodního práva, týkajících se autonomie, ochrany a protektorátu jednoho státu nad druhým.

Samotný Protektorát Čechy a Morava byl v plánech nacistů pouze přechodným řešením. Důležité bylo, že území Čech a Moravy, včleněné do svazku Říše, se mělo nenávratně stát říšským vnitrozemím (*Reichsinland*), součástí německého prostoru, ze kterého nebylo úniku.

III. Německé plány

Na rozdíl od všech jiných obsazených zemí se během války nevytvořila dánská exilová vláda. Král Kristián X. a jeho vláda zůstali v Kodani a Němci se, alespoň zpočátku, nepokoušeli Dány nutit přijímat jakoukoliv formu 'quislingovské' administrace. Ochotní kolaboranti se cítili podvedeni, že jim nebyly nabídnuty funkce ve státní správě, ale postup Němců byl logický. Dokud se Dánové chovali rozumně, dál pracovali a přijímali *fait accompli* své porážky, nebyl důvod jmenovat nepopulární menštinovou vládu z kolaborantů.

Dánové se chovali dokonce tak „rozumně“, že Němci z jejich země vytvořili jakýsi modelový protektorát (*Musterprotektorat*) a docházelo zde k mnoha jevům, jež byly jinde

¹⁰ Už o znění samotného „Výnosu o zřízení Protektorátu“ se vláda a prezident dozvěděli až při jeho přečtení v rozhlase odpoledne 16. března. Říšské ministerstvo zahraničí písemnou verzí výnosu do Prahy zaslalo ke „schválení“ až o několik hodin později.

v obsazené Evropě nepřipustné. Konaly se například svobodné volby, tisk nepodléhal cenzuře, Židé byli víceméně do roku 1943 ponecháni na pokoji.

Dánská pozice se stala svým způsobem jedinečná v nacistické obsazené Evropě, ne však úmyslně. Norsko, Belgie, Nizozemí i Lucembursko stály ve stejné situaci, před hroící nacistickou agresí, ale narozdíl od Dánska se rozhodly svou neutralitu bránit všemi prostředky.

Základní záměr dánské spolupráce - později byl pojmenován jako *samarbejdspolitik* (politika spolupráce) nebo *forhandlingspolitik* (politika vyjednávání) - byl zachovat si tolik svrchovanosti, kolik jen bude možné, a uchránit obyvatele před důsledky války. Jak ministr zahraničí Munch řekl ještě před okupací, Dánsko si nemohlo dovolit zaplést se do válečného konfliktu. Diplomatické i vojenské kruhy měly blíže ke Spojencům, ale byl zde strach a absolutní neochota obětovat se, spojená navíc s trochou národního egoismu, a výsledkem se stala dánská spolupráce s Němci, vnímaná jako menší zlo.

Německá okupační politika v Dánsku byla více komplexní. Němci po vyhrané válce rozhodně nemínili obnovit suverenitu dánského království, avšak společně s Nory, Vlány či Holanďany Dány vnímali jako příslušníky vyšší „árijské rasy“, předurčené k vládnutí podřadným rasám a počítali s nimi při zavádění nových pořádků v Evropě. Dlouhodobé cíle však byly rychle podřízeny krátkodobým. Nacisté potřebovali v Dánsku klid, země pro ně měla strategickou pozici pro přístup k Baltu i do Skandinávie a jejich vojenské, zahraničně politické i ekonomické zájmy v oblasti stále rostly. Dánsko bylo jako všude jinde plundrováno a většinu produktů, včetně potravin, byla odvážena do Říše. Přesto se politika spolupráce alespoň do roku 1943 Dánům jevila jako výhodnější.

Dánsko bylo i po obsazení nadále považováno za cizí zemi, proto byla realizace okupační politiky svěřena do rukou zahraničního úřadu ministerstva zahraničí.¹¹ Říše sem dosadila své diplomaty a úředníky, se kterými dánská vláda aktivně spolupracovala a udržovala tak stabilitu. Pokud by byl tento systém narušen, nacisté by rychle přešli k jinému modelu, ať už formě přímého protektorátu nebo říšského komisariátu, jako v případě Holandska a Norska, a ministerstvo zahraničí by tam ztratilo svůj vliv, ve prospěch SS nebo jiných složek nacistického systému. Proto i říšský ministr zahraničí Ribbentrop sabotoval jakékoliv snahy o prosazování radikálních změn v Dánsku a pečlivě dbal na zachování moci diplomatů.

Hlavní odpovědnost za Dánsko byla svěřena Cecilu von Renthe-Finkovi, dlouholetému velvyslanci v Kodani, jež se 23. dubna 1940 stal zplnomocněncem Německé říše v Dánsku. Německé úřady nebyly zcela nově vytvořeny, vyvinuly se z již existujících oddělení vyslanectví

¹¹ Do roku 1944 bylo Dánsko vůbec jediným obsazeným teritoriem, které spadalo pod přímou kontrolu tohoto úřadu.

v Kodani. Až do podzimu 1942 tam pracovalo kolem stovky lidí, organizovaných v centrálním a třech dalších odděleních: zahraničních, domácích a hospodářských záležitostí¹². Mimoto se zde nacházela i kancelář pro kulturu, tisk a propagandu. Sami nacisté administrativní systém v Dánsku nazývali *Aufsichtsverwaltung*, tedy jakási dozorčí správa, v níž se omezili na kontrolu nad již existující dánskou administrací.

Protektorát Čechy a Morava byl vymezen vůdcovým výnosem ze 16. března 1939, jednalo se však o podivný paskvil. Nevznikl na základě smlouvy nebo dohody, jak je u protektorátů běžné, a jeho právní subjektivita byla nejasná, protože byl Němci napříště považován za přímou součást jejich Říše, nikoliv za slabší stát, kterému má být jen poskytnuta dočasná ochrana. Více než o protektorátu lze hovořit o vazalském státu, inkorporovaném území či samosprávné provincii, ale ani tato označení nejsou úplně přesná.¹³ Sami nacisté vychvalovali Protektorát pro jeho originalitu a spravedlivý poměr autonomních protektorátních a říšskoněmeckých prvků, sféry a hranice mezi nimi byly však nejasné a brzy bylo jasné, že práva a sliby autonomie českému národu budou dodržovány pouze pokud to pro Němce bude výhodné.

Ti samozřejmě v prvních fázích okupace, než se jim podařilo převzít otěže moci pevně do rukou, v Protektorátu potřebovali klid a klamem uchlácholit veřejnost, aby věřila, že se vlastně moc nezmění.

Důvody byly ale i mezinárodněpolitické. Na jaře 1939 ještě Německo nebylo na válku připraveno a nechtělo dráždit západní velmoci. Mnichovskou dohodou 30. září 1938 a posléze ochranou *Rest-Tschechei*, o kterou byli vlastně sami požádáni se jim podařilo situaci vyřešit diplomatickou cestou. A český národ obdržel autonomii a různé výhody, aby se pro svět nestal obětí beránkem. Němci potřebovali ještě na nějaký čas mír. Brzy se totiž chystali zmocnit Klajpedy a Gdaňsku. Znovu stejnou metodou, diplomatickým vydíráním.

Zpočátku tak nebyly zformulovány dlouhodobé plány nebo záměry, jak nakládat s novým územím Říše, zásadní otázky měly být vyřešeny později. Legislativa měla zůstat v českých rukou, k zavádění říšských zákonů se mělo přistupovat jen zřídka, spíše přizpůsobovat vlastní protektorátní právní soustavu, také za správní záležitosti, s výjimkou dočasné vojenské okupační správy, měli nadále zodpovídat Češi. Stejný model jako v Dánsku.

Oba „vzorové protektoráty“ měly být jen přechodným stádiem. V budoucnu se počítalo s jejich připoutáním k Říši, s poněmčováním a účelnější nacistickou správou, u Čech a Moravy dokonce

¹² Od května 1940 v čele zahraničního oddělení stál vyslanec Dr. Andor Hencke, domácího generál SS Paul Kanstein a hospodářského ministerský rada Dr. Franz Ebner.

¹³ Podobné zvláštní postavení mělo ještě například Monako ve vztahu k Francii, Republika Andorra s vlivem rozděleným mezi Španělsko a Francii, Kuba pod ochranou USA atd...

s násilným rozkouskovaním území mezi okolní říšské župy.

IV. Národní vlády

Vláda složená ze zástupců čtyř největších stran byla vytvořena 9. dubna a teprve v červenci zahájil činnost *Rigsdagens Samarbejdsudvalg*, styčný výbor, jenž měl usnadnit spolupráci mezi kabinetem a parlamentem. Původně se objevily i návrhy na vytvoření jediné národní strany, ale politici se nakonec neodhodlali k tak radiálnímu kroku. Přesto, politický vývoj v Dánsku vedl k jakési formě „systému jedné strany“, protože většina rozporů byla vyřešena již v rámci styčného výboru a politické strany musely utvořit jednotlivou názorovou platformu, aby lépe vzdorovaly německému tlaku. Hlavním zamýšleným účelem této úzké spolupráce mezi čtyřmi stranami bylo zformovat demokratickou frontu, namířenou jednak proti přílišnému vměšování okupantů, ale také proti domácím antidemokratickým silám, DNSAP a komunistům. Pro dřívější vládní strany, sociální demokraty a sociální liberály, nová situace znamenala smířit se s faktem, že se o vládní zodpovědnost musí podělit s ostatními, naopak dvě bývalá opoziční uskupení, konzervativce a liberály, účast ve vládě znovu vytáhla z politického předsálí. Skrze koaliční jednání strany opět získaly vliv.

V obsazené Evropě měla obecně spolupráce s okupující mocností dvě odlišné formy. Jednak kooperace zamýšlená coby obranná strategie pro přežití, jejímž cílem bylo získat čas, moc nedráždit okupanty, udržet si své posty a pozice a čekat, co přijde, a v případě druhém se jednalo o aktivismus, ústupky okupantům a podbízení se ve snaze projevit dobrou vůli a ukázat se před novými pány v co nejlepším světle. V Dánsku během prvních měsíců okupace politici přistoupili k prvnímu modelu.

To se změnilo po Pádu Francie v červnu 1940. Počáteční fáze okupace Dánska skončila, do hry se svou propagandou a násilnou agitací vstupují dánští nacisté a snaží se získat větší vliv. To vedlo k restrukturalizaci vlády 8.července. Ministři bez portfeje ze dříve opozičních stran obdrželi rezorty a to nepochybně posílilo spolupráci mezi stranami. Ministrem zahraničí se stal již zmiňovaný Erik Scavenius, jenž vypracoval dokument, schválený celým kabinetem, v němž se objevil závazek, že Dánsko zůstane za každou cenu mimo válečný konflikt a v případě německého vítězství bude doufat, že i v

„Nové Evropě“ zůstane suverénním pacifistickým státem s dosavadním státním zřízením.¹⁴

¹⁴ Po válce se „Prohlášení 8. července“ stalo kontroverzním tématem a sám Scavenius se mnohokrát hájil, že účelem dokumentu bylo zvýšit si kredit u arogantních Němců uznáním jejich nadvlády a jejích důsledků pro

Kromě okupantů a radikálních sil musela vláda čelit ještě třetímu proudu. Protiparlamentní kruhy, tvořené především vlivnými skupinami obchodníků a průmyslníků, požadovaly návrat k více národně-konzervativnímu vedení země. Jedno z těchto uskupení, *Højgaard-kreds*,¹⁵ například apelovalo v listopadu 1940 na krále Kristiána, aby rozpustil stávající vládu a nahradil ji kabinetem nepolitiků, vážených osobností dánského veřejného života. Takový sbor by podle nich byl více nezávislý a tak i schopný účinněji handlovat s Němci. Politické strany se ale samozřejmě rychle postaraly, aby podobné antiparlamentní návrhy vyzněly do prázdna.

Správu země měla tedy v rukou nadále dánská vláda a ve všech nevojenských záležitostech měla mezi ní a zahraničním úřadem stát právě osoba velvyslance, jehož úkolem bylo předávat německé požadavky vládě a dohlížet na jejich plnění. Vyjednávání o státních záležitostech tak zůstalo nadále na diplomatické bázi. Brzy se ukázalo, že systém, v němž jsou německé instance nuceny spolupracovat s demokratickou vládou s podporou parlamentu, nebude bez problémů. Dánská koaliční vláda sociálních demokratů a sociálních liberálů, která stála u moci od roku 1929, byla rozšířena o tři ministry z obou největších opozičních stran a vznikl tak kabinet nazývaný *Samlingsregering*.¹⁶ Touto silnou koncentrací politických sil chtěli dánští politici vytvořit dostatečnou protiváhu etablujících se složek okupačního režimu. Ostatních pět malých stran, hrajících tehdy roli na dánském politickém spektru, Danmarks Retsforbund, komunisté, Bondepartiet,¹⁷ Clausenova DNSAP a strana německé menšiny Slesvigske Parti, zůstalo nadále v opozici.

Přesto se parlament s vládou dohodl na úzké spolupráci. Všem byla jasná mezinárodní situace a bylo nutné udržet si svým způsobem výsadní postavení, jednak plněním německých příkazů, ale zároveň zachováním si co největší samostatnosti a demokratických principů. Thorvald Stauning nadále stál v čele vlády. Sám nacisty opovrhoval a Evropa pod jejich nadvládou mu vůbec nebyla po chuti, přesto překonal svůj vnitřní odpor a začal prosazovat strategii spolupráce, aby si zachoval kontrolu a neuvrhl dánský lid do tragédie. Jeho postoj tak charakterizuje situaci celé vlády. Zavděčit se okupantům ale rozhodně nebylo bezbolestné.

Kabinet musel přeci jen souhlasit například s omezením svobody tisku,¹⁸ se zakázáním Komunistické strany a po přepadení Sovětského svazu také s přistoupením Dánska k Paktu

Dánsko, jen aby poté byla větší šance prosadit své zájmy, především nezávislost. To by se jistě dalo považovat za projev aktivismu.

¹⁵ Pojmenované podle jeho lídra, inženýra Knuda Højgaard z mezinárodně známého koncernu Højgaard & Schultz.

¹⁶ Německy *Sammlungsregierung*; všennárodní vláda, velká koalice.

¹⁷ Srovnatelná s našimi prvorepublikovými agrárníky.

¹⁸ Zakázány byly samozřejmě články a novinové zprávy, kritizující nebo ohrožující dánsko-německé vztahy.

proti Kominterně, ¹⁹ posléze také s přerušením kontaktů s vládami západních Spojenců.

Říšský zplnomocněnec Renthe-Fink nevěřil ve spolupráci se Stauningovou parlamentní vládou. Ze svých dlouholetých zkušeností velvyslance věděl, že většina obyvatelstva je naladěna probritsky a že vláda bude loajální jen do doby, dokud tomu bude odpovídat i mezinárodní situace. Nechtěl však Dány násilným nutit ke změně vlády, byť nacisté z DNSAP už netrpělivě čekali na pokyn, kdy se mají chopit moci, jen sondoval možnosti a vybíral osoby, jež by mohly být použitelné při sestavení příští vlády, již plně pod německým vlivem. Tak zněly pokyny z Berlína, po vyhrané válce bude nutno udělat vše pro převychování dánského národa v národně socialistickém duchu, u elit a politických vůdců se přirozeně musí začít.

Válečná vítězství v roce 1940, především pak porážka Francie, nahrávala do karet Němcům a postupně se jim dařilo i nenápadné pronikání do všech oblastí veřejného života v Dánsku a jeho přivazování k Německu. Prvním velkým krokem bylo zavedení peněžní a celní unie mezi oběma státy. Stauningova vláda se zmítala v krizi. Útočili na ni jednak Němci, ale nově začala sílit i kritika od vlastních lidí. Nacionalisté vyhrožovali převzetím moci, ale rovněž tisk vyjadřoval nespokojenost se složením vlády a s její malou práceschopností a volal po hojnějším obsazení odborných ministrů. ²⁰

Navíc došlo na podnět Němců ke sloučení DNSAP s vlivnou rolnickou organizací *Landbrugs Sammenslutning*, čímž ještě zesílil tlak, aby nacionalisté byli přizváni do vlády. Renthe-Fink se opět ujal iniciativy a navrhl reorganizaci vlády s tím, že premiér Stauning a ministr zahraničí Munch, dvě klíčové postavy dosavadního vývoje, by se na ní již nepodíleli. Dánští politici se ovšem nepoddali jeho nátlaku a pouze ministrům bez portfeje z Konzervativní a Liberální strany „přidělili“ ministerstva. To říšského zplnomocněnce rozzuřilo a se svolením Zahraničního úřadu zahájil v německém tisku štvavou kampaň proti dánskému kabinetu, jak jsou jeho kroky negativní a neplodné a o jaký modelový příklad selhání demokratického parlamentního režimu západního stříhu se to jedná.

V Protektorátu Čechy a Morava se vystřídaly celkem čtyři vlády. V jejich čele stáli postupně Rudolf Beran, Alois Eliáš, Jaroslav Krejčí a Richard Bienert. Beranova vláda byla politicko-úřednickým kabinetem, fakticky pokračováním toho druhorepublikového. Skládala se z dvanácti českých ministrů, Výnos o zřízení protektorátu ale rušil ministerstva zahraničních věcí a národní obrany. Záštitu nad těmito resorty přebrala Říše. Po příchodu prvního

¹⁹ Právě přistoupení k Paktu proti Kominterně, které 25.11.1941 podepsal dánský ministr zahraničí Scavenius v Berlíně, rozdmýchalo v Dánsku první velké nepokoje. Tisíce lidí, především studentů, pochodovaly protestovat k sídlu parlamentu. Policie musela být povolána k obnovení pořádku, desítky demonstrantů skončily za mřížemi.

²⁰ Skoro polovina z nich zastávala jen funkci ministrů bez portfeje.

protektora von Neuratha měla být sestavena vláda nová, její jmenování však trvalo až do 27. dubna 1939. Tato vláda bývalého ministra obrany, generála Aloise Eliáše, měla velmi těžkou úlohu, neboť musela s Němci spolupracovat. Lidé chápali tuto nutnost spolupráce, ale ta pro ně měla meze. Kabinet tudíž musel postupovat s nejvyšší opatrností, aby nepropadl u svého národa a zároveň aby nebyl Němci obviněn z odbojové činnosti. Snažil se přilepšovat občanům Protektorátu a získávat vyjednáváním s okupanty všemožné výhody, někteří členové vlády, včetně jejího předsedy Eliáše, dokonce přímo spolupracovali s domácím či zahraničním odbojem.

Ihned po příchodu do funkce zastupujícího říšského protektora 27. září 1941 nechal Reinhard Heydrich zatknout Eliáše a ministerským předsedou učinil Jaroslava Krejčího,²¹ dřívějšího ministra spravedlnosti. Většina ministrů zůstala ve svých funkcích. K nevídanému zásahu do protektorátní autonomie a dramatické rekonstrukci protektorátní vlády došlo na Heydrichův popud v lednu 1942. Heydrich státnímu prezidentu Háchovi, který se stal pouhou rezignovanou loutkou v jeho rukou,²² vnutil novou vládu, složenou výhradně z kolaborantů (Moravec, Hrubý, Bertsch). Druhou část kabinetu tvořili lidé, na které Heydrich něco věděl, které mohl kdykoliv zlikvidovat (Krejčí, Bienert), doplnění odbornými ministry Kamenickým a Kalfusem. Počet ministerstev byl zredukován a třebaže podle Výnosu o zřízení protektorátu měli být členové vlády říšským protektorem pouze potvrzováni, Heydrich „ušetřil“ Háchovi práci. Vládu mu jednoduše sestavil a prezidentovi nezbylo než její jmenování 19. ledna 1942 schválit.

Od 19. ledna do propuknutí povstání 5. května 1945 pak vláda ve stejném složení pokračovala pod vedením Richarda Bienerta, který zastával i funkci ministra vnitra a zároveň zastupoval již těžce nemocného prezidenta Háchu.

Pro srovnání je vidět, že dánská vláda stejně jako ta protektorátní vláda byla pod neustálým tlakem a v rozepřích s německou mocí se jí třeba i drobné detaily mohly stát osudné. Dánský kabinet za okupace po sobě vedly tři osobnosti a mimořádné zkušenosti politici, kteří sice s Němci nedobrovolně spolupracovali, ale nenechali se degradovat do podřízené pozice a rozhodně se neuchýlili ke skutečné kolaboraci a aktivismu jako jejich protektorátní protějšky, zejména po roce 1942.

²¹ Generál Eliáš byl 1. 10. 1941 zvláštním nacistickým lidovým tribunálem odsouzen k smrti, zastřelen byl až v červnu 1942. Heydrich si jej ponechal coby rukojmí, zajišťující „dobré chování národa“ a doufal, že se přes něj dostane k dalším významným odbojářům a zrádcům.

²² Hácha byl po Heydrichově příchodu rozhodnut podat demisi. Abdikační list byl připraven, stačilo jen podepsat. Státní prezident si vyžádal lhůtu na rozmyšlenou a nakonec neabdikoval, čímž proti sobě definitivně pošťval část obyvatelstva a především exilovou vládu v Londýně.

V. Okupační orgány a administrativa

Jak již bylo řečeno, do čela okupačních orgánů byl 9. dubna 1940 dosazen Cecil von Renthe-Fink pro svou znalost dánského prostředí a politiky. Ke svému titulu velvyslance obdržel ještě označení „zplnomocněnec Německé říše“, což mu zajišťovalo nejen diplomatický status, ale rovněž pozici nejvyššího zástupce Německa v zemi. Již 10. dubna si Renthe-Fink na Zahraničním úřadu vymínil, že jeho funkce bude nadřazená i veliteli německých vojsk v Dánsku, generálu Leonardu von Kaupischovi.²³ Jeho pravomoci měly po ukončení válečných operací v zemi sahát pouze po její zajištění a obranu, vše ostatní již spadalo pod říšského zplnomocněnce. Chtěl-li rovněž Wehrmacht kontaktovat dánskou vládu nebo některou složku armády, musel tak učinit přes Renthe-Finkův úřad.

Po tomto vymezení pravomocí, kterými si Renthe-Fink zajistil takřka neomezený vliv, bylo nutné zreorganizovat oddělení německé ambasády, aby byly schopné dostát novým úkolům a povinnostem. Jako první byl jmenován zvláštní pověřenec pro hospodářské otázky. Po dohodě zahraničního úřadu, ministerstva hospodářství a Göringova úřadu pro čtyřletý plán se jím stal ministerský rada Franz Ebner. Byl podřízen přímo Renthe-Finkovi a plnil jen jeho příkazy. Jeho úkolem bylo zabývat se hospodářskými otázkami, souvisejícími s německou okupací, navazovat kontakty s dánskými firmami a koncerny a samozřejmě pomalu oslabovat vliv dánských hospodářských úřadů.

Druhou úřadovnou, již bylo třeba zřídit, se stalo oddělení pro vnitřní záležitosti, kterému připadla klíčová pozice při kontaktech s dánskou vládou. Jeho vedení převzal dosavadní policejní viceprezident v Berlíně, SS-Brigadeführer Paul Kanstein, na přímluvu státního sekretáře z říšského ministerstva vnitra, Wilhelma Stuckarta. Pro tuto funkci byl schválně vybrán člověk z oboru, žádný zapálený nacist, aby dovedl zachovat pořádek a výrazně nenarušoval klid hromadným zatýkáním či přílišným zaváděním ideologie. Jeho úkolem mimo to bylo podřídit dánské továrny a podniky potřebám německého zbrojního průmyslu a zajistit za výhodných podmínek dodávky zemědělských produktů z Dánska německému obyvatelstvu. Kansteinův úřad měl pracovat nenápadně, udržovat styky s dánskými průmyslovými kruhy a přitom upevňovat svůj vliv. Stejně jako Ebner byl i Kanstein podřízen Renthe-Finkovi. Kansteinovi samotnému se pak zodpovídali zástupci konsulárních správních orgánů se sídly v Kodani, Odense, Aalborgu a Aarhusu.

²³ Již 1. června Kaupische ve funkci vystřídal generálporučík dělostřelectva Erich Lüdke.

Pro dohled nad dánskou zahraniční politikou, kromě té kolidující s říšskou politikou, bylo zřízeno zahraniční oddělení, do jehož čela byl Zahraničním úřadem dosazen legační rada Andor Hencke. Ten mimochodem v letech 1936-1939 působil jako chargé d'affaires německého vyslanectví v Praze.

Jednotlivá dánská ministerstva pak byla povinna tyto tři úřady informovat o všech svých krocích a spolupracovat s nimi. S Ebnerovým oddělením konkrétně ministerstva obchodu a lodní dopravy, zemědělství, rybolovu a financí, s Kansteinovým ministerstva spravedlnosti a vnitra a s Henckovým ministerstvo zahraničí.

Německé „kontrolní“ orgány byly zřízeny poměrně rychle a s menšími úpravami vydržely další tři roky. Dánská vláda mohla neomezeně pokračovat ve vedení země, byť se někdy dostala do sporů s Němci, například kvůli prosazování některých zákonů. I Němci byli spokojeni a vyrojilo se mnoho prací nacistických teoretiků a plánovačů, které správní strukturu v Dánsku velmi pochvalovaly a považovaly ji za předlohu pro budoucí německou správu v dobytých oblastech.

Druhým, méně podstatným faktorem německé moci v Dánsku byla Wehrmacht. Jednotky v Dánsku byly podřízeny vyššímu velitelství v Oslo a zodpovědnost za ně měl vyšší velitel se sídlem v Kodani. Po celou dobu války stála armáda v Dánsku většinou v ústraní hlavního dění. Kriegsmarine vybudovala základny v dánských přístavech, v Kodani bylo zřízeno také důležité oddělení Abwehru, zaměřené proti špionáži a sabotážím.

S nejvyšším představitelem německé okupační správy v Čechách a na Moravě byla spojena funkce říšského protektora.

V prvním článku Výnosu o zřízení protektorátu z 16. března 1939 se praví, že „Protektorát Čechy a Morava je autonomní a že prostřednictvím vlastních orgánů vykonává svá výsostná práva, hlava autonomní správy Protektorátu požívá ochrany a čestných práv hlavy státu, potřebuje však pro výkon svého úřadu důvěru Vůdce a říšského kancléře a tím i Velkoněmecké říše. Zástupcem Říše a jejích zájmů jmenuje říšský kancléř *Říšského protektora v Čechách a na Moravě*, jehož sídelním místem bude Praha.“

Funkci protektora se věnuje následně věnuje celý článek č.5 Výnosu o zřízení Protektorátu. V jeho pěti bodech bylo vyloženo, že úlohou protektora bude dbát na dodržování politických směrnic Vůdce, jmenovat členy protektorátní vlády, udělovat jí rady a nechat se informovat o všech jejích opatřeních. Pokud by proti některému z nich vznesl protest, jakýkoliv administrativní výkon musí být zastaven.

Tím bylo poměrně jasně řečeno, jak vysokou úroveň mají práva protektora ve vztahu k ostatním státním činitelům Protektorátu. Míra autonomie tak mohla být výrazně omezena, ale také zůstat poměrně široká, vše záleželo jen na rozhodnutích protektora. Jeho význam byl fakticky ještě větší, než by se dalo vyčíst z výnosu, a navíc byl zvyšován a rozšiřován dalšími předpisy. Jedním z prvních úkolů protektora bylo například vytvořit po celém území Protektorátu síť *oberlandrátů*,²⁴ vyšších krajských úředníků, kteří byli nasazováni jako dozor a kontrola nad okresními hejtmany. Do řady nižších, ale i ústředních autonomních úřadů jmenoval protektor tzv. *komisařské vedoucí*, kteří pak podléhali jen jeho příkazům, případně příkazům *oberlandrátů*, a zcela se tak vymykali z odpovědnosti a vlivu příslušných ministrů protektorátní vlády.²⁵

Říšský protektor svými nařízeními mohl libovolně měnit autonomní právo, nepotřeboval čekat, až to učiní na jeho podnět nebo nátlak samosprávný zákonodárce sám. Policejní nařízení pak protektor mohl vydávat bez jakéhokoli omezení a přitom rovněž jedině on sám rozhodoval, kde má tato „policejní nařizovací pravomoc“ své věcné meze.

Nadto mu ještě příslušelo určovat, které právní předpisy z doby před zřízením Protektorátu mají nadále zůstat v platnosti, a které jí naopak pozbyly jakožto „právo se smyslem převzetí ochrany neslučitelné“. Předpisy vydané říšským protektorem a jinými říšskými orgány protektorátní soudy a úřady nesměly vůbec přezkoumávat. Nejen v oboru vydávání právních předpisů, ale rovněž v oboru administrativy se stal říšský protektor v průběhu několika měsíců neomezeným činitelem. Především mu byly podřízeny všechny říšské služebny na protektorátním území, s výjimkou branné moci.²⁶

Poměrnou míru nezávislosti na protektorovi si naopak uchovaly soudy. Protektorátním zemským soudům bylo pouze říšským ministerstvem spravedlnosti uloženo, aby v maximální míře vycházely protektorovi vstříc a podávaly mu veškeré informace. Říšský protektor pak mohl justiční orgány „upozorňovat na rozhodující aspekty a z nich vyplývající nezbytná opatření“.

²⁴ Oberlandráty byla komplexně vybudovaná střediska německé okupační moci. Ke každému z nich byla přidělena posádka Wehrmacht, úřadovna Abwehru, SD a gestapa, posádka německé pořádkové a kriminální policie, německé soud a konečně pracovní úřad, který organizoval odvlékání Čechů na nucené práce. Personál oberlandrátů tvořili z valné části sudetští Němci, kteří znali místní poměry a často hovořili i česky.

²⁵ 7. dubna 1939 vydal Hitler ve vztahu k říšskému protektorovi ještě nařízení o „právu vydávati předpisy v Protektorátu“, čímž se jeho postavení coby zákonodárce značně upevnilo.

²⁶ K „jednotné ochraně zájmů branné moci v Čechách a na Moravě“ byl jmenován „zmocněnec branné moci u říšského protektora“, přímo podřízený šéfovi vrchního velení branných sil, který zároveň působil jako „poradce říšského protektora ve vojenských záležitostech a v otázkách vlastních vojenských útvarů Protektorátu“.

Zatímco tedy autonomní správa byla automatizována, říšská správa byla utužena v přísně jednotnou, autoritativně vybudovanou pyramidu, jejíž špicí byl říšský protektor, respektive jeho zástupce, státní tajemník. Říšský protektor měl nad autonomní správou nejenom neomezený dozor, on mohl též nařít, ve kterých případech musejí protektorátní úřady jemu, popřípadě jemu podřízeným *oberlandrátům*, podávat soustavné a pravidelné zprávy o své činnosti. Tím se zavedlo jako trvalý způsob to, co hned po okupaci zaváděli zmocněnci pro civilní správu při vojenských okupačních velitelstvích jako okamžité opatření. Totiž že všechny nižší autonomní instance byly fakticky podřízeny německým zemským radům, mimo pravomoc bezmocných vyšších, zejména centrálních úřadů autonomní správy. Mezi úřadem říšského protektora a *oberlandráty* pak stály ještě dvě instituce, které vznikly z úřadu šéfa civilní správy, totiž *Gruppe Böhmen* a *Gruppe Mähren*. Na rozdíl od *Skupiny Čechy*, která byla už v červenci 1939 zrušena a jejímiž úkoly byl pověřen samotný úřad říšského protektora, *Skupina Morava* převzala podstatnou část agendy civilní správy v Brně. *Skupina Morava* byla nejenom prostředníkem mezi říšským protektorem a *oberlandráty* na Moravě, ale zároveň si přivlastnila značnou část povinností *oberlandrátů* samotných.

Mimoto v Protektorátu samozřejmě fungovala hustá síť úřadoven gestapa, Sicherheitsdienstu, německé kriminální policie, represivních složek s úkolem „potírat činnost nepřátelskou Říši“. Policejní aparát měl zvláštní postavení. Oficiálně sice protektor byl oprávněn udělovat policii rozkazy, pokud ale přišel z RSHA či přímo od Himmlera rozkaz jiný, měl být splněn právě ten.

Hitler při jednáních s Háchou slíbil, že funkcí říšského protektora v Čechách a na Moravě, jejíž význam bude odpovídat postavení teritoriálního ministra Říše, pověří všeobecně uznávanou osobnost, mající věhlas i v zahraničí, a především povýšenou nad sudetoněmecký provincialismus a předsudky. Nakonec se jím stal Konstantin von Neurath, bývalý ministr zahraničí, rovněž jako von Renthe-Fink, diplomat tradičního ražení. Jmenování člověka z diplomatických kruhů, navíc známého svou umírněností a vlažným vztahem k NSDAP, mělo uklidnit také obyvatele Protektorátu. Jeho zástupcem, státním tajemníkem a velitelem SS a policie v Protektorátu byl jmenován sudetský Němec K.H. Frank, typický svým odporem k Čechům a tvrdým vykonáváním příkazů z Berlína. Zanedlouho také začal svého formálního nadřízeného stále více obcházet ve svých rozhodnutích a stal se faktickým pánem celé okupační administrativy.

Neurath podobně jako von Renthe-Fink v Dánsku sice vystupoval navenek mírně, prosazoval politiku spolupráce a dialogu s vládou, vždy se snažil, aby jeho nařízení, všelijak represivní,

byla vydávána uhlazenou formou, jeho cíle v Protektorátu se však příliš nelišily od záměrů ostatních. Také mu šlo o úplné začlenění do Velkoněmecké říše, o totální germanizaci českého prostoru a vystěhování, případně fyzickou likvidaci či poněmčení nevyhovující části českého národa. Mezi jeho první kroky patřilo rozpuštění řady českých obecních zastupitelstev a zavádění Norimberských zákonů.²⁷

Zároveň vydal nařízení, aby sudetským Němcům byly z českých prostředků nahrazeny škody, jež utrpěli v boji za připojení k Německu. Po napadení Polska a propuknutí války nechal zatknout 8000 Čechů, z nichž většina zahynula v koncentračních táborech, po listopadových studentských bouřích jeho podpis stál pod rozkazem uvěznit na 1200 studentů a zastřelit jejich vůdce.

VI. K politice represe

Po sérii dalšího vyjednávání byla naplněna Renthe-Finkova představa a nejrůšivější a nejvíce protiněmecky zaměřený element, ministr zahraničí Peter Munch, ve vládě v létě 1940 skončil, stejně jako došlo ke změnám na postech ministrů dopravy a spravedlnosti.

Munchův úřad převzal jiný zkušený diplomat, Erik Scavenius. Renthe-Fink se chtěl zbavit ještě Stauninga, který stál v cestě jeho plánům, ale na přímou akci proti němu si netroufal.

Přeci jen ministerský předseda se těšil široké podpoře a měl respekt. 3. května 1942 však zasáhl osud a Thorvald Stauning ve věku 69 let náhle zemřel. Druhý den byl ve funkci nahrazen dosavadním ministrem financí, rovněž sociálním demokratem, Vilhelmem Buhlem. Buhl sice dlouhá léta tajně spolupracoval se Sicherheitsdienstem, ale přesto si přílišnou důvěru Němců nezískal.

V září 1942 navíc neočekávaně došlo k události, která naprosto změnila charakter okupačního režimu a vůbec života v Dánsku až do konce války. 29. června 1942 slavil král Kristián X. dvaasedmdesáté narozeniny. Hitler mu poslal blahopřejný telegram, na nějž král odpověděl stručným: „Děkuji Vám. Král Kristián X.“

Tento krátký vzkaz, který byl odeslán z paláce do Německa bez vědomí dánské vlády nebo německých orgánů, uvedl věci do pohybu. Pokud si Dánové mysleli, že nebudou Němcům dělat potíže, budou si žít své životy a tiše přečkají až do konce války, „telegramová krize“ jejich naděje zhatila. Hitlera králova odpověď rozzuřila, okamžitě povolal Renthe-Finka zpět

²⁷ V Brně, Budějovicích, Ostravě, Jihlavě a Olomouci. Tato města od té doby byla brutálně germanizována a stala se odrazovým můstkem pro další německou kolonizaci Čech a Moravy.

do Berlína, nechal vyhostit dánského vyslance a velké změny započaly. Hitler byl se situací v Dánsku nespokojen již dříve,²⁸ čin Kristiána X. se stal poslední kapkou. Vůdce se rozhodl, že již déle nebude tolerovat pouze kontrolované Dánsko, kde si moc udržela vláda i král, ale učiní z něj zemi, bezpodmínečně podléhající jeho vůli. Dosadit loutkovou vládu, zvýšit vliv Wehrmachtu a SS, proniknout německými úředníky ještě hlouběji do dánské administrace a připravit zemi na brzké vtělení do Velkoněmecké říše.²⁹

Rychle se rozpoutal boj německých kruhů o uchvácení moci v zemi. Ribbentropovo ministerstvo bylo odsunuto na vedlejší kolej a hlavními aktéry se stala armáda a SS. Generál von Hanneken požadoval zavedení vojenské správy země, podobné těm v Belgii a severní Francii, což se ale nesetkalo s Hitlerovým souhlasem.³⁰ Naopak bylo rozhodnuto, že funkci německého satrapy v Dánsku musí zastávat někdo z SS. Dlouho se uvažovalo o Paulu Kansteinovi, který v Kodani vedl oddělení pro vnitřní záležitosti, nakonec bylo rozhodnuto o člověku s bohatými státoprávními zkušenostmi, právníku, pracovníku Sicherheitsdienstu a dřívějšímu policejnímu prezidentu Hessenska, SS-brigadeführerovi Werneru Bestovi. Hitler potřeboval schopného muže, který by dal Dánům konečně na srozuměnou, že jejich další osud je spojen jen Velkoněmeckou Říší.

Best byl do funkce říšského zplnomocněnce jmenován 27. října 1942 a hned v memorandu zaslaném svým podřízeným vyložil nový kurs německé politiky v Dánsku.

Jako prioritu stanovil „vnitřní dobytí“ země za pomoci DNSAP bez újmy na jiných zahraničních politických zájmech Říše nebo potřebách německého válečného hospodářství. Dále považoval za nutné změnu stávajícího politického systému, odstranění království a parlamentu a legální přivedení národně socialistické vlády k moci. Tato vláda by byla následně podřízena přímo jeho direktivám. 5. listopadu 1942 se poprvé objevil v Kodani a horlivě se pustil do práce.

Vláda Vilhelma Buhla byla nucena podat demisi a do čela nové se postavil Erik Scavenius,

²⁸ Neúspěchy při formování jednotek „Frikorps Danmark“, útek ministra obchodu z Konzervativní strany Christmase Möllera do Anglie či smlouva podepsaná exilovými kruhy ve Washingtonu o předání Grónska pod ochranu Spojených států.

²⁹ Do funkce vrchního velitele Wehrmachtu v Dánsku urychleně na místo generála Lüdkeho jmenoval generála Hermanna von Hannekena, chvástavého byrokrata, jenž naposledy plnil funkci pověřence pro výrobu železa a oceli při čtyřletém plánu, jako vojáka nepřilíš schopného, ale věrného a poslušného nacisty. Hanneken v Dánsku zavedl ostřejší kurs a na podzim 1944 například vydal povolení pro vojáky beztrestně střílet odbojáře, včetně žen a mladistvých. Osudné se mu nakonec stalo podezření z rozsáhlé korupce. Hitler jej odvolal a 27. ledna 1945 nahradil velitelem 18. armády, generálplukovníkem Georgem von Lindemannem. Lindemann vydal v dubnu 1945 rozkaz o obraně země do posledního muže. Naštěstí jeho podřízení již nebyli ke konci války v plnění rozkazů tak horliví.

³⁰ Wehrmacht měla výsadní postavení v okupované Francii, Belgii, Jugoslávii a Řecku, NSDAP zase v Nizozemí a Norsku, doménou SS byla východní území. Možná právě byl proto Himmler v dánské otázce tolik zainteresován, chtěl získat větší vliv i v západní Evropě.

diplomat a dřívější ministr zahraničních věcí. Právě k němu upjal Best svá očekávání a učinil z něj blízkého spolupracovníka. Nechtěl s dánskou vládou vyjednávat z pozice síly, ale učinit z ní zdánlivě rovnocenného partnera, byť se mu do ní nepodařilo prosadit lidi z DNSAP. Best stejně jako Renthe-Fink před ním brzy zjistil, že radikální změny by byly spíše ke škodě, a tak přes veškeré předchozí výhrůžky a i přes nárůst odbojových aktivit v zemi ke konci roku 1942 prozatím postupoval opatrně a využíval dobrých vztahů se Scaveniusem. Udržování dosavadního statutu Německu zajišťovalo pokračující přísun zemědělských produktů a zejména, vzhledem ke zhoršující se situaci na východní frontě, vítané malé vázání německých sil v zemi při udržování klidu.

Best stál také za nápadem uspořádat v Dánsku 23. března 1943 všeobecné volby, které se změnily na zkoušku síly mezi koaličními stranami a aktivisty.

Při účasti přes 89% oprávněných voličů strany koalice získaly 93,4%, DNSAP a ostatní malé kolaborantské strany propadly. Navíc se během jara a léta začala měnit nálada v dánské společnosti. Odboj, zejména činnost zakázané Komunistické strany Dánska, se probudil a začal získávat i zbraně a výbušniny z Británie.

Situace vygradovala v srpnu 1943, kdy v 17 městech propukla generální stávka a občanské nepokoje. Lidové hnutí odporu mělo téměř úplnou podporu inteligence, umělců i většiny tisku, který všemi prostředky vzdoroval vnucené cenzuře. Stávky se šířily od města k městu. Nakonec dosáhly i Kodaně. Vláda se sice snažila konflikt uklidnit, také Wehrmacht prozatím nezasahoval, byť požadoval odzbrojení dánské armády, dokonce i zplnomocněnec Best do Berlína posílal bagatelizující zprávy, avšak Hitler v ostrém memorandu z 28. srpna požadoval, aby dánská vláda vyhlásila v zemi výjimečný stav, podepsala se pod trestem smrti za sabotáže, vyhlásila zákaz veškerých stávek a lidových shromáždění a zavedla ještě přísnější cenzuru tisku a uměleckých děl.

Scaveniusův kabinet odmítl a o den později rezignoval. Generál von Hanneken vyhlásil stanné právo, Wehrmacht obsadil Kodaň a gestapo začalo zatýkat představitele dánského veřejného života. 29. srpen 1943 tak ukončil „mírovou fázi“ německé okupace a také Dánově jako národ konečně přestali stát na rozhraní mezi aktivním odporem a poslušností ze strachu před protipatřeními. Jejich legální vláda přestala *de facto* existovat,³¹ od faktické moci odstavený král Kristián X., starý a po pádu z koně ochrnutý, také tiše vyjádřil svou podporu odboji, proto se podzemní síly zreorganizovaly a začal otevřený boj proti německým okupantům.

Po pádu vlády byla země až do osvobození spravována civilními úředníky z jednotlivých

³¹ Král však nikdy neakceptoval rezignaci Scaveniusovy vlády. Ta tedy existovala *de jure* až do sestavení nové, poválečné v květnu 1945.

oddělení, jejichž nařízení byla konzultována s vrchním soudem. Kolaborace tak dále pokračovala na administrativní úrovni a dánská společnost unikla nacifikaci.

Ke smůle říšského protektora von Neuratha došlo v Protektorátu v roce 1941 k vyostření situace. Vypuknutí války se Sovětským svazem 22. června znamenalo signál pro české odbojové organizace, aby zintenzívněly svou činnost. Rozrostla se protiněmecká propaganda, sabotáže, přibývalo pokusů o rušení vojenské dopravy, Češi dávali stále více najevo, že se s okupací nehodlají smířit a že ji považují pouze za věc přechodnou. Na nedostatečnost Neurathových odpovědí na tyto zjevy upozorňovaly Berlín protektorátní služebny gestapa, SD, bezpečnostní policie a samozřejmě i státní sekretář Frank. Koncem září 1941 Hitlerovi došla trpělivost a rozhodl se napjatou situaci v Protektorátu řešit zavedením daleko ostřejších postupů. A protože všechna dosavadní odstrašující opatření až dosud selhala, rozhodl se Neuratha poslat na časově neomezenou zdravotní dovolenou a přechodným vedením úřadu protektora pověřit šéfa *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA) SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha.

Ten okamžitě po svém příchodu do Čech zavedl na tři měsíce stanné právo, nechal popravit stovky odbojářů. Obecně s posvěcením Hitlera stanovil čtyři hlavní cíle nového směru okupační politiky v Protektorátu. Násilnou germanizaci českého území, radikální správní reformu, zvýšení antisemitského úsilí a zapojení protektorátní ekonomiky do ekonomiky celoříšské.

Po spáchání atentátu na Heydricha byla pod vedením nového zastupujícího říšského protektora, policejního generála Kurta Daluegeho, a státního tajemníka K.H.Franka rozpoutána nová vlna teroru, jejímž následkem byla poprava 1500 osob, zatčení dvakrát většího počtu lidí, zničení Lidic a Ležáků a dočasné totální rozprášení odbojového hnutí. Po příchodu Daluegeho byla opuštěna linie „udržování klidu“ v Protektorátu, český národ již nadále nesměl zůstat pasivní, ale aktivně se zapojit na Hitlerův rozkaz do snažení Říše. „Češi si budou muset vybrat buď přátelství s Německem a tím pádem život anebo tichý odpor, neutralitu či pasivitu, což se ovšem rovná nepřátelství a tím pádem i smrti.“³²

Nově nastoupený směr okupační politiky, který vydržel až do konce války, se zásadně lišil od Heydrichovy i od původní Frankovy koncepce. Oba jmenovaní měli za cíl český národ odpolitizovat, udělat z něj nemyslicí dělníky, kteří se na nic neptají. Vyhrocující se situace a

³² Z Daluegeho projevu k protektorátní vládě 28.5.1942.

radikalizující se odpor českého obyvatelstva ale okupanty s konečnou platností přeorientoval na prosazování tvrdé a represivní linie.

V Protektorátu stejně jako v Dánsku došlo ke změně v okupačním vedení poté, co „umírnění“ diplomaté Konstantin von Neurath a Cecil von Renthe-Fink nezvládli svou úlohu a situace na svěřených územích se jim vymkla z rukou. Neurathovi se stal osudným nárůst odbojových aktivit a sabotážních činů, Renthe-Finkovi neúspěchy při jednání s dánskou vládou a prosazování nacistické ideologie u rasově příbuzných Dánů.

Dvě stěžejní postavy dalšího vývoje, Reinhard Heydrich a Werner Best, se vychytrale snažili naklonit si některé skupiny obyvatel, zatímco jiné vystavovali teroru. Rozšířená metoda „cukru a biče“ fungovala jak v Čechách a na Moravě, tak v Dánsku.

VII. Noví říšští místodržící, jejich činnost a nejbližší spolupracovníci

A) Werner Best

(10.7. 1903 - 26.6. 1989)

Best byl synem poštovního úředníka, rodina žila v Dortmundu, později v Mainzu. Brzy po 1. světové válce vstoupil do *Deutsche National Volkspartei* (DNVP), stál také v čele nacionalistické mládežnické organizace v Mainzu. Dvakrát byl uvězněn francouzskými úřady za politickou činnost v Porúří. V Heidelbergu vystudoval v roce 1927 právo, v roce 1931 byl jednou z ústředních postav tzv. *Boxheimské aféry*.³³ Best byl souzen a bylo mu zakázáno v Hessensku vykonávat advokátní praxi. Po 30. březnu 1933 měl však jako člen NSDAP o kariéru postaráno. Nejprve zastával funkci policejního prezidenta v Hessenku, coby mladý, schopný a ambiciózní muž se však dostával do střetu s místním gauleiterem Sprengerem, a brzy musel odejít. Jeho další kroky směřovaly do Sicherheitsdienstu, poté na ministerstvo vnitra a *Reichssicherheitshauptamt*. Stal se právním poradcem Gestapa a důvěrníkem Heydricha. V této funkci pomáhal přetvářet právní systém Třetí říše a uvádět do chodu obludný systém koncentračních táborů.

³³ Ve městě Boxheim, nacházejícím se poblíž Wormsu, se scházel Best s jinými právníky, sympatizujícími s NSDAP, a společně vyvíjeli plán kontrarevoluce v případě růstu vlivu komunistů, v němž se počítalo i s popravou politických soupeřů a s obsazením nejdůležitějších úřadů. Po zveřejnění se boxheimské dokumenty staly přítěží Hitlerovi, který stálerazil koncepci legálního a nenásilného převzetí moci.

Po propuknutí druhé světové války nejprve působil v Polsku, od roku 1941 krátce v okupované Francii v úřadu vojenské správy, kde uvedl do chodu směrnice pro masové deportace francouzských Židů.

Od 27. října 1942 do 8. května 1945 byl říšským zplnomocněncem v Dánsku.

Coby nejvyšší reprezentant Říše v Dánsku si byl vědom své moci a účinně odrážel snahy říšských institucí nebo strany o posílení vlivu. Ač v něm Hitler coby v důstojníkovi SS a policie chtěl mít nelítostného muže, který bude tvrdě prosazovat německé zájmy bez ohledu na utrpení obyvatelstva, jako tomu bylo na dobytých východních územích, Best hodlal Dánům ponechat dosavadní výhody, činnost politických stran a parlamentu byla zachována. Chtěl dát národu šanci zjistit, že s Němci lze vyjít, pokud je jejich poslušným služebníkem, a také čas, aby si zvykl. Ve své politice spolupráce s Dány se zaměřoval na časově vzdálenější cíle a přípravu na budoucnost země v „Nové Evropě“, což se setkalo s nepochopením v Berlíně, ale také u řady jeho podřízených, kteří požadovali rychlé výsledky. Do budoucnosti ve svých projevech a článcích v tisku Best hleděl i v pozdějších fázích války, kdy už bylo jasné, že Německo nemůže vyhrát. Neustále přesvědčoval Dány o nutnosti vzájemného mírového soužití a historické symbióze obou zemí. Best měl štěstí, že našel blízkého spolupracovníka v předsedovi vlády Scaveniusovi, který v čele svého kabinetu otevřen dialogu a spolupráci, a tak většinu více či méně populárních opatření nesdělával říšský zplnomocněnec Dánům sám, ale právě prostřednictvím premiéra.

Bestova zastávka v Kodani se však již v létě 1943 změnila z klidného dozoru nad přátelskou zemí v misi teroru. Telegramová krize, výjimečný stav, deportace dánských policistů, aktivity odbojářů a protiopatření okupačních sil, to vše zhoršovalo situaci a zvyšovalo napětí. Množily se sabotáže na továrny, železnice, zbrojovky, elektrárny, benzinové stanice, restaurace a obchody patřící Němcům nebo jejich sympatizantům. Také v kodaňském přístavu, kde se vyráběly rychlostní čluny pro Kriegsmarine, došlo k mnoha explozím. Byť se odbojové hnutí snažilo seč mohlo, Dánsko představuje nejhorší evropskou zemi pro partyzánskou válku vůbec. Jako malé území, bez hor či lesů, navíc se skvělou sítí pozemních komunikací, skýtalo Němcům všechny prostředky pro protiakci. Mnohem důležitějším prvkem boje proti Němcům v Dánsku se staly nálety Spojenců. Při bombardování 27. ledna 1943 byly například zasaženy továrny a rafinerie v hlavním městě, o pár dní později německé letiště v Aalborgu. Celkem spojenecké bombardéry nad Dánském vypustily přes 25 500 bomb.

Velmi se také rozšířily špionážní aktivity britských agentů, odboj vydával přes 550 různých ilegálních novin a časopisů. 28. srpna 1943 provedla na Hitlerův rozkaz německá armáda pompézní přehlídku síly na náměstí Raadkuspladsen v centru Kodaně a hned druhý den obsadila *Amalienborg*, sídlo dánského parlamentu, a veřejné budovy. Některé dánské jednotky odmítly vydat zbraně a došlo k malým bojům. Následovalo rychlé zatýkání dánských důstojníků, profesorů, spisovatelů, obchodníků. Mnoho z nich bylo odvezeno do koncentračních táborů Horserød na severním Seelandu a Frøslev na jihu Jutlandu.³⁴

Best vydal zákaz nočního vycházení, veřejných shromáždění a zákaz užívání soukromých automobilů.

Werner Best stále zastával umírněné stanovisko, při jednání s Dány prosazoval listivou diplomacii příslibů, ústupků a taktického manévrování. Věděl, že tvrdé a ještě tvrdší údery jen zdramatizují situaci. Během akce proti dánským Židům v říjnu 1943 sehrál podivnou roli, nad jejímž skutečným významem se dodnes vedou spory. Na Himmlerův rozkaz zatknout všechny Židy v Dánsku reagoval sice vydáním příslušných rozkazů jednotkám SS, záhy ale sám sabotoval a zdržoval jejich plnění, ale dokonce o chystaném zásahu nepřímo informoval členy dánské vlády, kteří neprodleně zpravili představitele židovské komunity. Zvěst se rychle rozšířila, a tak měli oběti dostatek času uchýlit se do úkrytů. Údajně prostřednictvím německého přepravce Duckwitze zařídil také únik Židů přes úžinu do Švédska. Otázkou zůstává, kolik peněz Bestova pomoc stála.

Pokud se Bestovi podařilo obejít Himmlerovy rozkazy ohledně Židů, proti nespokojenosti samotného Hitlera se situací v Dánsku již mnoho dělat nemohl. V polovině listopadu 1943 obdržel generál von Hanneken Hitlerův příkaz k odvetným operacím proti dánskému lidu, včetně kolektivních poprav a nejpřísnějších sankcí.

30. prosince téhož roku pak byl Best pozván na konferenci k Hitlerovi, aby vysvětlil své umírněné postoje. Říšský zplnomocněnec znovu zdůraznil význam Dánska pro budoucnost a jako reakci na stoupající počet sabotáží navrhl projednávat tyto činy před soudy SS, protože činnost vojenských soudů byla příliš pomalá a zdlouhavá. Hitler zakázal jakýkoliv justiční postup. Soudní řízení by podle něj z odsouzených jen dělalo národní hrdiny a nařídil, aby smrt každého Němce či kolaboranta byla oplacena zastřelením pěti rukojmí. Také přišel s novinkou, tzv. protisabotáží. Za každou sabotáž provedenou na budově či zařízení sloužící Němcům měl být zničen ryze dánský objekt, sportovní zařízení, hotel, poutní místo, kulturní

³⁴ Do táborů bylo po dobu německé okupace deportováno celkem 6000 Dánů, přes 500 v nich zemřelo.

památka či zábavní podnik.³⁵ Porady u Hitlera se účastnil také velitel SS v Dánsku, SS-Gruppenführer Günter Pancke, který byl nejvíce kritizován za mírnost. Na Vůdcův nátlak to byl však pak právě on, kdo začal organizovat ta nejbrutálnější opatření. Dal například podnět ke vzniku „Peter-Gruppe“, skupiny vycvičených esesáckých záškodníků, kteří na jeho rozkazy prováděli „odvetné operace“, dokonce ještě po kapitulaci v květnu 1945.³⁶ Best se zpočátku pokoušel otupovat ostří, požadoval například, aby mu všechny chystané akce a plánované popravy byly předávány ke schválení, a mnoho jich také odmítl, když mu však odbojářská bomba hozená na jeho vůz zabila nedospělého syna, ztratil zábrany a sám se chopil iniciativy při terorizování obyvatelstva.

Zločiny nacistů přirozeně vyvolávaly ještě silnější odpor, již koncem roku 1944 dokonce v Kodani vznikly první barikády, až stočlenné oddíly Dánů podnikaly útoky na německé budovy, velitelství Gestapa v budově univerzity v Aarhusu bylo zničeno společnou akcí odbojářů a britského letectva.

Na konci války byl Werner Best zadržen Brity a předán spravedlnosti. Dánským soudem byl v Kodani v roce 1946 odsouzen k trestu smrti, s přihlédnutím k novým důkazům ohledně jeho role při útěku Židů do Švédska mu byl trest snížen na dvanáct let, propuštěn byl již v roce 1951. Poté se živil jako právník a ačkoliv proti němu bylo ještě několikrát zahájeno soudní řízení kvůli nacistické minulosti, již nikdy nebyl obviněn a zemřel ve vysokém věku v německém Mühlheimu.

Jméno generála SS Günthera Pancke se stalo zejména v posledním roce války synonymem pro nacistickou zvlášť. Pancke vstoupil do NSDAP teprve v roce 1930, z nenápadného policejního úředníka se v roce 1940 vypracoval až na velitele SS a policie v Braunschweigu.

2. listopadu 1943 odjel do Kodaně převzít novou funkci vyššího velitele SS a policie v Dánsku. Od jara 1944 za vzrůstajících nepokojů razil zásadu „oko za oko, zub za zub“, vydal zákaz brát rukojmí z řad odbojářů a popravovat je až později, shromáždil dlouhé seznamy významných osobností dánského veřejného života a nechal je libovolně zatýkat a mučit Gestapem. To on po poradách s Bestem zadával rozkazy teroristické Peter-Gruppe.

Pancke nařídil dánské policii podílet se na zatýkání a terorizování lidí, což její velící důstojníci rázně odmítli. Němci navíc z tohoto sboru 10 000 dobře vycvičených mužů začínali mít strach,

³⁵ Dokonce nejznámější kodaňský zábavní park Tivoli a jeho návštěvníci se také v lednu 1944 stali oběťmi německé nálože. Tuto akci přímo zorganizoval proslulý záškodník Otto Skorzeny, který se v tu dobu zrovna služebně zdržoval v Dánsku.

³⁶ Skutečným tvůrcem „Peter-Gruppe“ byl ovšem Alfred Naujocks, nechvalně proslulá postava nacistických tajných služeb, stojící za mnoha sabotážními akcemi, včetně přepadení vysílačky v Gliwici 31.8. 1939.

že by se v případě spojenecké invaze mohl postavit proti nim a vydávat ze svých skladů zbraně odbojářům. Günther Pancke proto zorganizoval rozsáhlou akci. 19. září 1944 jednotky SS a Wehrmacht odzbrojily dánské policisty a celníky, přes 2300 jich bylo deportováno do koncentračních táborů Buchenwald a Neuengamme, kde asi pětina nepřežila.

Panckovým nejhrolivějším podřízeným byl poslední velitel Sicherheitsdienstu v Dánsku SS-Standartenführer Otto Richard Bovensiepen. Zastával tuto funkci po esesácích, kteří dle Himmlerova mínění nebyli dostatečně tvrdí, od 7. ledna 1944 až do konce války. Jako dřívější velitel Gestapa v Berlíně byl zodpovědný za vraždy více než 30 000 Židů a měl tak náležitou kvalifikaci pro svůj nadcházející úkol. Bovensiepen například zavedl termín „oficiální exploze“. Když bylo z nějakého domu vystřeleno na Němce nebo existovalo podezření, že se zde skrývají odbojáři nebo skladují zbraně, byl tento dům za bílého dne srovnán se zemí a nájemníci na místě postříleni, často před zraky stovek kolemjdoucích. Bovensiepen rovněž organizoval únosy význačných Dánů a v mučírámách Gestapa řídil jejich výslechy.

B) Reinhard Heydrich

(7.3. 1904 – 4.6. 1942)

Heydrich se narodil v rodině ředitele konzervatoře v Halle, vystudoval reálné gymnázium a po maturitě začal budovat kariéru u námořnictva a posléze u SS a Sicherheitsdienstu. Byl velmi schopný, arogantní a dravý, což mu pomohlo v raketové kariéře nacistického pohlavára.

Jako hlava *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA) se stal obávaný i mezi ostatními nacisty, včetně nadřízeného Himmlera, který možná zařídil jeho jmenování zastupujícím říšským protektorem, aby jej alespoň na čas odsunul na vedlejší kolej. Heydrich svou novou funkci vzal neobyčejně vážně, chtěl ukázat, že žádný úkol pro něj není nesplnitelný.

Ihned po příchodu do Prahy 27. září 1941 vyhlásil mimořádný stav, což umožnilo likvidovat na základě rozsudků stanných soudů většinu již dříve zatčených odbojářů. Nařídil také zatčení ministerského předsedy Eliáše, proti němuž mělo Gestapo rozsáhlou složku s kompromitujícími důkazy, že spolupracuje s exilovou vládou v Londýně. Heydrich proti němu zorganizoval bleskový proces, zakončený rozsudkem smrti.

Následně Heydrich rozehnal aparát Úřadu říšského protektora, do Prahy si přivezl kompletní tým vlastních spolupracovníků. V prvním projevu po nástupu do funkce nastínil Heydrich svou

politiku. Především zdůraznil nutnost zredukovat českou národní kulturu, poněmčit české školství, nenápadně a tiše odstranit vše, co dosud mělo zdání české autonomie. Heydrichovým cílem bylo české země sociálně, ekonomicky i politicky ztotožnit s Německem a český národ přeměnit v ochotný a povolný materiál nacistické válečné mašinérie. Z dlouhodobějšího hlediska Heydrich stavěl na první místo osídlení českého prostoru Němci. Čechy pak bude nutno rozdělit na „rasově dobré“, schopné poněmčení, kteří budou následně posláni do Říše, aby se asimilovali, na ty „rasově špatné“, kteří musí být vysídleni na Ural nebo ještě dále na východ a konečně na tu nejnebezpečnější skupinu „rasově dobrých, ale špatně smýšlejících“, které čeká smrt. Toto konečné řešení české otázky se v průběhu války odsunulo do nedohledna, Heydrich však počítal s tím, že co je odloženo, není zmařeno. Češi měli být tedy zpočátku rozděleni na schopné a neschopné poněmčení. Ale to se zatím udržovalo pod pokličkou, a tak se Heydrich zaměřil na izolování české inteligence. Spatřoval v ní totiž vedle komunistů hlavní ohnisko vzdoru proti začlenění do Říše. V lednu 1942 zrušil výjimečný stav a snažil se získat většinu protektorátního obyvatelstva pro spolupráci s Německem. Přijímal na Hradčanech pečlivě vybrané delegace odborů, zemědělců a dělníků a předváděl se div ne jako přítel a ochránce českého národa. Zasáhl proti černému trhu a Němci i Češi, kteří se zabývali šmelinou, byli nemilosrdně stříleni, zboží bylo konfiskováno a rozdělováno českým dělníkům a do závodních jídelen. Heydrich se šikovně snažil získat si tyto skupiny, tolik důležité pro německé válečné úsilí. Vyzval je například, aby sepsaly všechny své stížnosti. Za jeho sliby pak skutečně následovaly činy. Dal například prostřednictvím dělnických rad zdarma rozdat dvě stě tisíc párů bot a určitým klíčovými kategoriím zaměstnanců ve zbrojním průmyslu zvýšil přiděly potravin. To byla Heydrichova druhá „politická moudrost“. Politika cukru a biče. I když se zpočátku mohlo zdát, že přináší ovoce, většina dělnictva se nenechala obloudit mimořádnými přiděly a Heydricha nadále považovala za hlavního nepřítele.

Na začátku roku 1942 provedl Heydrich nevídaný zásah do protektorátní autonomie a vnutil prezidentu Háchovi novou vládu s redukováným počtem ministerstev. Změna ve vládě však byla pouhým předvojem mohutné správní reorganizace Protektorátu. Byl například zmenšen počet okresních hejtmanství, *oberlandráti* se stali další prodlouženou rukou německé správy a všude na klíkových místech zasedli němečtí úředníci. Došlo i na německé úřady, kde Heydrich „vyšetřil“ několik stovek úředníků, které poslal na frontu. Dalším důležitým objektem zájmu zastupujícího říšského protektora se stala česká mládež. Měla být všemi prostředky podchycena a převychována v nacistickém duchu ve prospěch Říše. S tímto úkolem vzniklo

Kuratorium pro výchovu mládeže,³⁷ Moravcovi dal Heydrich také příkaz založit *Úřad národní osvěty a propagandy*, který měl český národ stimulovat k válečnému nasazení pro Třetí říši. Současně byl Emanuel Moravec pověřen provedením zásadní reformy českého školství tak, aby ze škol vycházeli především poslušní a německy hovořící dělníci. Nic víc české školství podle Heydricha nepotřebovalo. Vysoké školy zůstaly zavřené, naopak se přešlo i k uzavírání některých škol středních.

Když Reinhard Heydrich splnil své krátkodobé cíle a Protektorát byl díky němu prozatím předelán ke spokojenosti Němců, chystal se vyměnit funkci zastupujícího říšského protektora za podobné postavení ve Francii. 4. června 1942 zemřel na následky zranění způsobených atentátem československých parašutistů.

Z německých úředníků v Protektorátu si nejvíce s Heydrichem v zavádění represí a protičeských opatření notoval hned druhý muž okupační správy, státní tajemník Karl Hermann Frank. Za Neurathova protektorství mnohokrát kritizoval příliš mírný postup a požadoval radikálnější opatření, především proti odboji a v zavádění germanizace. Příchod obávaného policejního generála Frankovi prve nebyl vůbec po chuti, snažil se nadřízené v Berlíně přesvědčit, že situaci zvládne sám, a obával se oslabení svého vlivu Heydrichem.

Brzy ovšem tyto dva našli společnou řeč a rozpoutali v Protektorátu krvavou lázeň.

Až 20. srpna 1943 se Frank dočkal a jako státní ministr vystoupal na vrchol moci v Protektorátu. Brutalitou a uzurpováním českého národa nadále navazoval na „odkaz“ zavražděného zastupujícího protektora Reinharda Heydricha.

Heydrichovým chráněncem a černým koněm v Protektorátu byl SS-Standartenführer Horst Böhme, velitel bezpečnostní policie a SD. Ve třicátých letech působil jako šéf úřadoven SD v Drážďanech a Kielu, od srpna 1939 vedl pražskou ústřednu SD. Böhme byl po studentských bouřích 17. listopadu 1939 zodpovědný za poslání stovek studentů do koncentračního tábora Sachsenhausen, od druhé poloviny roku 1940 řídil deportace protektorátních Židů. Po atentátu na dobrého přítele Heydricha to byl právě Böhme, kdo Hitlerovi navrhl demonstrativní zničení obcí Lidice a Ležáky. Osobně se poté v čele vražedných komand těchto akcí zúčastnil. Po Heydrichově smrti nad Böhmem již nikdo nedržel ochrannou ruku a neoblíbený velitel SD byl v září 1942 převelen do Königsbergu, kde také v roce 1945 zemřel.

³⁷ Tato organizace s bohatou inspirací v Hitlerjugend oficiálně vznikla až po Heydrichově smrti. V čele jako generální referent stál bývalý vlajkař dr. František Teuner, zastupovaný mnoha „odbornými poradci“ z Německa, skutečným ideovým vůdcem Kuratoria ovšem byl ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec.

Böhmovým protějškem u Gestapa v Protektorátu byl doktor práv, SS-Standartenführer Hans Ulrich Geschke. Kariéra chladného gestapáka započala v Dortmundu a po štaci v severoněmeckém Kielu se dočkala nejbrutálnějšího pokračování v Praze. Geschke řídil zatčení předsedy vlády Eliáše a bývalého pražského primátora Klapky, jako zdatný právník proti nim a mnoha dalším vypracoval obžalobu za činnost proti Říši. Po atentátu na Heydricha stanul během stanného práva v čele stanného soudu a stovky lidí poslal na smrt.

Společně s Böhmem také řídil zničení Lidic. V říjnu 1942 jej ve vedení Gestapa v Protektorátu vystřídal jiný zapálený nacist, vládní rada SS-Sturmbannführer Ernst Gerke, rovněž promován právník. Geschke byl převelen do Berlína a v roce 1944 po obsazení Maďarska na krátkou dobu stanul v čele budapešťského Gestapa.

Reinhard Heydrich i Werner Best byli do nových působišť vysláni, aby nastolili rozdílný okupační režim, posílili represálie a zavedli pořádek. Best si až do nepokojů v létě 1943 počínal obezřetně, pokračoval spíše v umírněné politice a zaměřoval se na budování společné budoucnosti Němců a Dánů. Heydrich naopak nejen velmi rychle zpacifikoval situaci, ale připravil i důkladnou prevenci možných nepokojů v budoucnu. Nestabilní prvky v národu, který je jinak možné germanizovat a asimilovat do Říše, se rozhodl zlikvidovat. Nevymýšlel tedy koncepcie, jak navzájem přiblížit Němce a Čechy, ale jak českou identitu co nejdříve vymazat. Nepříznivý průběh války hatil jeho záměry, jak se s českým problémem rychle vypořádat, přesto neváhal přistupovat k radikálním a rozsáhlým řešením.

Bestovy brutální rozkazy naopak situaci nepomáhaly, Dánové s vědomím, jak vypadá situace na frontách a že válka a německé panství se blíží ke konci, se nenechali okupanty zastrašit a navyšovali své odbojové aktivity. Roli samozřejmě hrál i fakt, že v letech 1943-1944 se v Dánsku do protiněmecké činnosti zapojily všechny vrstvy společnosti, zatímco v Protektorátu se po Heydrichově příchodu ještě jednalo o osamocené skupiny a organizace, které sice měly vliv, ale nikoliv ten potřebný celonárodní.

VIII. Kolaborace

A) Organizace

Za nejaktivnější a nejvýznamnější kolaborantskou organizaci lze považovat DNSAP (*Dansk Nationalsozialistiske Arbejderparti*). Oficiálně byla DNSAP založena

16. listopadu 1930. Zpočátku ji vedl tříčlenný výbor ve složení E. Jorgensen, C. C. Hansen a C. Lembcke, které v roce 1931 zcela zastínil muž, jenž po upevnění své pozice přijal titul *Fører*, Vůdce, Frits Clausen.

Ve volbách 1932 DNSAP získala nepodstatných 757 hlasů, avšak o tři roky později to bylo přes 16 000 hlasů. Sice nedostatečné pro dosažení mandátu v parlamentu, ale velký skok a první úspěch. Další se dostavil ve volbách 1939 v podobě 31 000 hlasů (z celkových 2 159 356 platných), které díky velkorysému systému poměrného zastoupení zajišťovaly tři křesla v parlamentu. Zisky dánských nacistů byly zajímavé v porovnání s vývojem jinde v Evropě. Ve většině zemí fašistická uskupení získávala příznivce a voliče spíše v polovině třicátých let, zatímco na jejich konci stagnovala.

DNSAP byla rozdělena na sedmnáct hlavních oblastí (*Sysseler*), z nichž dvě byly zahraniční (v Německu a Norsku). Hlavní oblasti se dále dělily na *Herred a Afdelingen* (oddělení). Chod těchto komplikovaných stranických struktur zajišťovaly místní, okresní a jiní političtí vůdcové. Jednalo se o přesnou kopii větvení německé NSDAP.

Do strany vstupovali většinou oportunisté, odpadlíci z jiných stran, jedinci, jejichž ambice daleko převyšovaly schopnosti, nebo pouze pouliční rváči a výtržníci.

Jedním z mnoha důkazů o pochybném charakteru strany hovoří fakt, že před okupací v dubnu 1940 nepěstovala žádné kontakty s NSDAP a že její představitelé otevřeně hlásali nepřátelství k Německé říši, které pramenilo ze sporu o Šlesvicko. Dánští nacisté požadovali, s pomocí Versailleského systému, také navrácení oblastí s německou většinou. Vůdce Frits Clausen stál vždy v čele těchto akcí.

S okupací se situace samozřejmě změnila. DNSAP, jež v té době měla 6000 členů, se náhle pod vidinou, že právě ona se stane vůdčí silou v zemi, změnila v nejochotnějšího přísluhovače Němců a po spojení s dalšími proněmeckými organizacemi, *Landbruge Sammenslutning* (Farmářská asociace) *Danmarsk Retsforbund* (Unie za spravedlnost) a *Landbrugernes Sammenslutning* (Rolnická strana), utvořila jádro kolaborace. Cílem bylo získat si důvěru německých nacistů a předčít i norskou konkurenci, Quislingovu stranu *Nasjonal Samling*. Zpočátku se aktivita DNSAP omezovala na proněmeckou propagandu ve dvou stranických

listech, *Faedrelandet* a *Nationalsocialisten*, a srazy a demonstrace v dánských městech, z nichž největší se uskutečnila 6. června 1940 v Kodani, za účasti několika tisíc lidí, včetně vysokých členů SA s SS coby čestných hostů.

Od podzimu 1940 se však dánští nacisté nejrůznějšími cestami snažili uchvátit větší moc, ať již neustálými útoky proti Stauningově vládě nebo dokonce výzvami k rezignaci krále Kristiana X. Vztah Němců k dánským nacistům i přes jejich snahu byl problematický. Říšský zplnomocněnec Cecil von Renthe-Fink si byl vědom, že DNSAP je příliš slabá, aby mohla utvořit vládu, a většina Dánů navíc její představitele odmítala. Čilé kontakty se stranou udržoval, a to již před válkou, Sicherheitsdienst a Heydrichův Reichssicherheitshauptamt, který také Clausenovi posílal nejštedřejší finanční obnosy.

DNSAP přistoupila k mohutnému náboru do svých dvou organizací, založených již v polovině třicátých let, dánským SA (*Storm Afdelinger*) a NSU (*National-Socialistiske Ungdom – nacionálně-socialistické mládeži*). Počet branců sice postupně rostl, ale pomalu, a DNSAP se před německými místy spíše ještě více znemožnila. Avšak ani Němci, verbující Dány do Waffen-SS, nebyli o moc úspěšnější.³⁸

Po zahájení války se Sovětským svazem vzrostla poptávka po vstupu zástupců germánských národů do Wehrmachtu či Waffen-SS. Němci v Dánsku při přípravě *Freikorps Danmark* (Dánský dobrovolnický sbor) a později *Schalburg Korpset* (Schalburgův sbor, součást SS) již o pomoc nežádali DNSAP, jež se již několikrát neosvědčila, ale přímo vládu, respektive *Dansk Folke Vaern*, nově vzniklou nacionalistickou a proněmeckou stranu. DNSAP upadala do stále hlubší krize. Příznivci se od ní odvraceli k ostatním menším stranám podobného zaměření.³⁹

Co hůře, mnoho nespokojenců s Clausenovým vedením se přímo odštěpilo a založilo nové uskupení *Den Danske Front* (Dánská fronta), jež brzy začalo navazovat kontakty s ostatními nacistickými stranami, na což mohla vnitřními rozbroji zmítaná DNSAP už jen těžko reagovat.

Poslední naděje svitla straně po „telegramové krizi“ a nástupu nového říšského zplnomocněnce Besta, který se pro utužení okupačního režimu rozhodl jmenovat novou, lépe kontrolovatelnou vládu, a navrhl obsadit funkce čtyř z deseti ministrů lidmi z DNSAP. Pro odpor ostatních ministrů a parlamentu nakonec z jeho záměru sešlo, a DNSAP se tak definitivně zavřela cesta k moci.

³⁸ Za čtrnáct měsíců fungování náborové kanceláře se přihlásilo jen 216 dobrovolníků, kteří byli posléze spolu s Nory v rámci pluku *Nordland* zařazeni do divize SS *Wiking*.

³⁹ Již zmiňovaná *Dansk Folke Vaern*, dále *Dansk Samlings- og Korporationspart*, *Dansk Socialistisk Parti* či *National-Socialistisk Arbejder Parti*, jež se přeměnila v květnu 1941 do *Dansk Antijedisk Liga*, Protižidovské ligy, nechvalně proslulé listem *Kamptegnet* (Bojový signál), kopírující obsahem německý *Der Stürmer*.

O pár měsíců později strana dostala další ránu. 23. března 1943 se konaly Němci povolené parlamentní volby, v nichž 136 ze 144 křesel získali kandidáti demokratických stran, DNSAP pouze tři mandáty, stejně jako v roce 1939.

Němci už odmítli DNSAP nadále podporovat, sesadili Clausena a vedení strany znovu svěřili tříčlennému výboru. Tak neslavně skončila organizace, která si činila iluze, že převychová národ v národně socialistickém duchu a bude v něm vedoucí silou. Po válce mnoho členů DNSAP emigrovalo či bylo souzeno za velezradu a jiné zločiny.

V počátečním období okupace českých zemí se jev přímé kolaborace, jakési degenerace české politiky a zrazování národa, objevoval pouze zřídka a omezoval se na několik extrémně nacionalistických politických skupin, kterým okupace umožnila proněmeckou aktivitu a nabýt tak dojmu, že mohou posílit své pozice. To se projevilo především u skupiny Vlajka, existující již za První republiky,⁴⁰ jež přijala za svou nacionálně socialistickou ideologii a snažila se ji integrovat do domácího politického života. Činitelé Vlajky pod vedením Jana Ryse-Rozsévače a Akce národní obnovy se rozhodli vytvořit Český národní výbor, do jehož čela se prosadil generál Rudolf Gajda, další známý představitel českého fašismu již z předmnichovských dob. Avšak Český národní výbor byl nesourodým konglomerátem a jeho vnitřní rozdílnost vyvolávala vážné rozpory. Činnost tohoto výboru, vystupujícího jako autoritativní orgán nebyla vhod německým okupantům, protože ti si byli vědomi, že Beranova vláda může zajistit relativní klid, zatímco politické boje o moc by mohly aktivizovat protiněmecké síly.

I protektorátní vláda a prezident Hácha se snažili Český národní výbor a vlajkaře vystrnadit znovu na okraj politického spektra, protože narušovali jejich autoritu, a tak došlo k vytvoření Národního souručenství, všenárodního politického hnutí, v němž byla sdružena většina mužského obyvatelstva a bývalé politické špičky druhorepublikové Strany národní jednoty a Národní strany práce. Kromě toho byly ke spolupráci přizvány a donuceny i extrémně pravicové skupiny, právě aby mohly být snáze kontrolovány. Byť bylo Národní souručenství prezentováno jako totalitní autoritativní hnutí, zejména Háchovým vlivem zpočátku plnilo důležitou funkci sjednocující, české, opoziční a obranářské organizace, protiváhy okupantů.

Význam a vliv Vlajky a dalších fašistických uskupení také díky Národnímu souručenství postupně upadal. Vlajkaři sice našli mimořádnou podporu u Gestapa a NSDAP a sám Rys-Rozsévač několikrát nabízel K. H. Frankovi přímou spolupráci, avšak podporu nejvyšších

⁴⁰ Vlajka se objevila již v letech hospodářské krize a původně byla jen debatním politickým klubem, sdružením pravicově smýšlejících intelektuálů a nacionalistických studentů.

německých činitelů, včetně Heydricha, rychle ztráceli. Trumfem Němců se měl stát někdo méně zprofanovaný než vlajkařská organizace, Emanuel Moravec. Vlajkaři se jej snažili zdiskreditovat a odstranit, ministr školství a národní osvěty však získal důvěru Němců, kteří na jeho žádost Vlajku rozpustili, na 350 jejích představitelů poslali do Říše na nucené práce a vedoucí činitele umístili do koncentračního tábora.

Po válce bylo ještě mnoho vlajkařů na základě *Dekretu o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech* postaveno před soud.

Nejaktivnější kolaborantské organizace v Protektorátu i Dánsku od počátku až do konce okupace tak hrály pouze okrajovou roli v politickém vývoji. Z velké většiny fungovaly od třicátých let a právě již v minulosti u občanů získaly tak výrazné antipatie, že jejich šance na širší podporu byly nereálné. Tím že se pak přihlásily k aktivismu a staly se ochotnými pomahači okupantů, své naděje na posílení vlivu definitivně pohřbily. To ostatně brzy došlo i jejich německým ochráncům, kteří na ně přestali spoléhat a začali mezi zástupci politických skupin raději hledat vlastní, spolehlivější a užitečnější přísluhovače.

B) Vojenské jednotky

Od Dánů coby bratrského germánského národa se očekávalo, že výrazně podpoří německé válečné úsilí. Jenže Dánové se do služeb nacistů příliš nehrnuli. SS pořádko od počátku okupace mohutné náborové akce, jejichž výsledkem byly pouze dvě stovky dobrovolníků, navíc převážně z řad kolaborantské DNSAP.⁴¹

Situace se poněkud změnila po útoku na Sovětský svaz. Ministr zahraničí Scavenius se sám za sebe postavil za iniciativu vyslat na východní frontu dobrovolnický sbor. Zbytek Stauningova kabinetu i král dali najevo výraznou nelibost, ale když se do celé záležitosti vložil i Himmler a pohrozil zásahy do složení vlády, zformování nových dánských jednotek již nestálo nic v cestě. 28. června 1941 vláda vyzvala muže od sedmnácti do pětatřiceti let ke vstupu do *Frikorps Danmark*.⁴² Sbor se těšil určité vážnosti, právě protože nad ním převzala záštitu

⁴¹ Tyto muže německé velení společně s norskými dobrovolníky zařadilo do pluku *Nordland*. Pokud se upsali alespoň na dva roky, získali řadu privilegií, včetně říšského občanství.

⁴² Jméno dánského dobrovolnického sboru bylo odvozeno od *Frikorps*, expedičních sborů bojujících po ruské revoluci v roce 1917 na straně bělogvardějců proti bolševikům. Operovaly zejména v Pobaltí a získaly si široký věhlas.

oficiální vláda a nejednalo se o žádné náborové dobrodružství fašistických organizací.⁴³ Ke vstupu byli lákáni především profesionální vojáci, kteří by ve sboru obdrželi odpovídající hodnost. Do konce roku 1941 se do služby přihlásilo přes 1100 mužů. Výcvik jednotky však vázl a objevila se řada problémů, proto byl *Frikorps Danmark* nasazen do bojů až v květnu 1942 a zařazen do 3. divize SS „Totenkopf“. Ta se účastnila těžkých bitev v okolí Demjanska a mnoho Dánů zde přišlo o život, včetně velitele jednotky, SS-Sturmbannführera Christiana Frederika von Schalburga,⁴⁴ který měl již dřívější zkušenosti s východní frontou z divize SS *Wiking*. Jednotka byla po krátké době stažena, zreorganizována a v září znovu vyslána proti sovětské přesile, když se ovšem kupila porážka za porážkou, sám Himmler raději v dubnu 1943 rozhodl sbor rozpustit a jeho příslušníky přidělit k ostatním jednotkám, především k 11. granátnické divizi SS *Nordland*. Jenže Dánové se bouřili, že by tvořili menšinu mužstva a podléhali by německým důstojníkům, a velký počet tak byl odeslán zpět do Dánska. V letech 1943 a 1944 se objevily další pokusy o zformování ryze dánských vojenských jednotek v rámci německých sil, ať už se jednalo o strážní oddíly Luftwaffe, Kriegsmarine nebo *Schalburg korpsset*, dánskou obdobu SS. Ovšem sláva *Frikorpsu*, bojujícího za evropskou civilizaci proti bolševismu, byla pryč a samotní Dánové na tyto vojáky už nepohlíželi jako na hrdiny své země, ale jako na její zrádce.

Sám Hitler prohlásil, že Čechům již nikdy nepovolí nosit zbraň. Na druhou stranu je třeba říci, že ani Češi se příliš do německého žoldu nehrnuli a že jakákoliv plánovaná náborová akce do ozbrojených sil byla předem odsouzena k nezdaru.

Nakonec vytvoření ryze české vojenské jednotky na území Protektorátu navrhli samotní Němci. Chtěli jednak uspokojit sociální požadavky části vojáků rozpuštěné československé armády a zároveň navenek vytvořit zdání legitimacy protektorátního režimu. Základem se stala hradní stráž státního prezidenta Háchy. Po dlouhých průtazích bylo 1. července 1939 převedeno 5940 profesionálních vojáků do nově zřízeného tzv. vládního vojska, oficiálním německým názvem *Regierungstruppe des Protektorats Böhmen und Mahren*.⁴⁵ Toto „vojsko“ ovšem bylo ochuzeno o nejzákladnější vybavení, dostatek kvalifikovaných důstojníků i odpovídající výcvik. Němci zamýšleli učinit z něj nevelký pořádkový sbor,

⁴³ Tak tomu bylo v případě *Norkse legion*, vydupaného ze země Quislingem a jeho stranou Nasjonal samling, nebo úderní brigády *Wallonien* pod vedením Leona Degrelle, kam vstupovali především členové fašistického rexistického hnutí.

⁴⁴ Po Schalburgovi nastoupil Hans-Albert von Lettow-Vorbeck, který ovšem padl o několik dní později, dalším velitelem se stal SS-Obersturmbannführer Knud Borge Martinsen, zanícený fašista a jeden z předních činovníků DNSAP. S vůdcem strany Clausenem se nesnášel a toužil se dostat na jeho pozici.

⁴⁵ První stráž vládního vojska se na třetím nádvoří Pražského hradu ovšem objevila až o několik měsíců později, 16.10.1939.

vybavený jen lehkými zbraněmi.⁴⁶ Velení ve funkci generálního inspektora převzal bývalý brigádní generál československé armády Jaroslav Eminger, který však zcela podléhal rozhodnutí Wehrmacht a říšského protektora.

Vojáci vládního vojska, kterým se mezi Čechy přezdívalo „vladaři“ či „Háchovi melody boys“ vedle čestné stráže státního prezidenta mohli být nasazováni i na různé pomocné práce, na odklizení škod po bombardování, jako výpomoc četníkům a protektorátním úřadům. Němci rovněž požadovali pomoc vládního vojska německým silám při potlačování možných občanských nepokojů. Eminger i vláda si ovšem vymohli, že vojsko jakožto represivní složka nesmí zasahovat proti obyvatelům.

Čeští kolaboranti v čele s Emanuelem Moravcem se horlivě snažili vnutit Němcům jednotku, která by v rámci Wehrmacht byla vyslána na východní frontu, ale Hitler nikdy nepovolil. Z tohoto důvodu muži toužící mermomocí sloužit Němcům vstupovali do řad četnictva či pohotovostní policie, které byly od roku 1942 hojně používány pro potírání odboje a partyzánského hnutí. Ovšem účastnit se německých válečných operací v zahraničí Čechům dopřáno nebylo. Až v květnu 1944 bylo kolem 5000 příslušníků vládního vojska odesláno do severní Itálie, kde měli střežit železniční tratě, muniční sklady a další objekty před akcemi italských partyzánů. Ne že by Němci najednou začali věřit bojovým schopnostem Emingerových mužů, ba právě naopak. Situace v Protektorátu se vyhrocovala a i těch pár tisíc českých vojáků by se v tom nejnevhodnějším okamžiku mohlo postavit na opačnou stranu. Několik set jich ostatně k partyzánům přeběhlo i v Itálii, což mělo za následek odzbrojení celého kontingentu a jeho přeměnu na čisté pracovní jednotky.

Zbytek vládního vojska v Protektorátu byl v podstatě rozpuštěn a řada jeho příslušníků se na jaře 1945 účastnila pražského povstání.

Jak již bylo řečeno, českým kolaborantům se nepodařilo prosadit vznik národní vojenské jednotky, která by v rámci Wehrmacht nebo SS bojovala proti nepřátelům Říše na západní nebo východní frontě. V březnu 1945 sice K.H.Frank povolil vznik Svatováclavské dobrovolnické roty, ta ale vzhledem k situaci ke konci války dosáhla pouze malého počtu mužů a do bojů nebyla nikdy nasazena.

⁴⁶ Maximální počet mužů ve vládním vojsku měl činit 7000, rozdělených do dvanácti praporů, každého o čtyřech rotách. Tohoto množství vinou zavádění všemožných limitů pro nábor nových vojáků nikdy nebylo dosaženo.

C) Německá menšina

Po první světové válce bylo severní Šlesvicko o rozloze 4000 km² na základě plebiscitu přiřčeno Dánsku.⁴⁷ Okolo 30 000 *Volksdeutsche* (etnických Němců) obývajících tuto oblast, bylo jako v mnoha jiných případech Versaillskou smlouvou “odtrženo” od domoviny, avšak svůj úděl přijali většinou s uspokojením. Pacifistické Dánské království jim nabízelo rozhodně lepší životní podmínky než poražené Německo, zmítané revolucí. Po příchodu Hitlera k moci se však jejich postoj změnil. Nechali se zlákat lákavým voláním nacistů, že patří k nadřazené germánské rase, které brzy připadne úkol vládnout všem ostatním, a že všichni Němci, bez ohledu na to, ve které zemi žijí, se musí spojit v silný svazek a demonstrovat tak svou solidaritu s Říší.

Severošlesvičtí Němci byli velmi horliví a jako vůbec jedni z prvních *Volksdeutsche* založili stranu dle vzoru NSDAP. V letech 1933-1935 probíhal boj mezi jednotlivými německými organizacemi v severním Šlesvicku o vedoucí politický vliv, z něhož nakonec vyšel vítězně Jens Moller,⁴⁸ veterinář z města Stendrupu, pod jehož vedením byla založena NSDAPN (*National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei Nordschleschwigs*).⁴⁹ Po volbách 1939 strana získala jeden mandát v dánském parlamentu; ujal se ho samotný Moller. Hierarchie v NSDAPN i její ideologie přesně odpovídala její německé předchůdkyni, severošlesvičtí nacisté založili vlastní oddíly SA,⁵⁰ mající přes 1700 členů a disponující dokonce obrněnými vozidly a bojovými čluny.

Jako ekvivalent Německé pracovní fronty byly vytvořeny Německé pracovní skupiny severního Šlesvicka (*Deutsche Bmfgruppen Nordschleschwigs*) se základnou přesahující pět tisíc lidí. Německé Hitlerjugend pak posloužily jako muštr pro Německý mládežnický spolek severního Šlesvicka (*Deutsche Jugendschaft Nordschleschwigs*).

Třetí říše své ovečky na severu samozřejmě plně podporovala. Berlín poskytoval dánským Němcům štědré finanční dary na stavbu soukromých německých škol, na vydávání nacistických novin či na organizování protestních akcí s cílem dosáhnout revize

⁴⁷ V plebiscitu se 74,2% občanů vyslovilo pro Dánsko, zatímco zhruba 25% pro Německo. Hranice byla poté jasně vyznačena, navzdory absolutní většině německého obyvatelstva v některých obcích.

⁴⁸ Formálním vůdcem německé menšiny ve dvacátých letech byl charismatický pastor Johannes Schmidt-Wodder, který dlouhých 19 let hájil její práva ve Folketingu. V roce 1934 veřejně přivítal nástup nacistů k moci, ale nikdy se nestal jejich trojským koněm v Dánsku.

⁴⁹ V ekonomické a kulturní oblasti do konce roku 1938 výsadní postavení získala *Deutsche Volksgruppe*, která pohltila téměř všechny německé spolky a organizace a stala se prodlouženou rukou NSDAPN.

⁵⁰ Byly známé jako KS - *Schleswigsche Kamaradenschaft*.

versailleských hranic.⁵¹ Velkou aktivitu v severním Šlesvicku vyvinul *Hauptamt Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi)*, úřad pro záležitosti etnických Němců v rámci SS pod vedením SS-Obergruppenführera Wenera Lorenze. Zejména po vpádu do Polska *VoMi* vyslal do Dánska mnoho „pozorovatelů“, ve skutečnosti nacistických agentů, kteří měli etnické Němce definitivně poštvat proti dánskému státu, rozvrátit místní správu a usnadnit plánovanou invazi. Druhou říšskou organizací hojně působící v severním Šlesvicku byla zpravodajská služba *Abwehr*. Podřízení admirála Wilhelma Canarise cvičili přímo místní Němce na důležité špionážní úkoly. Když 9.dubna 1940 Wehrmacht vstoupil na území Dánska, věděl o přesném rozmístění jednotek dánské armády právě na základě informací špehů z řad místních obyvatel.

Zajímavý byl vztah NSDAPN s Clausenovými dánskými nacisty. Mezi těmito stranami panovalo nepřátelství, až otevřený boj. Clausenova DNSAP sice také přímo vycházela z NSDAP, ale považovala se za stranu ryze dánskou, vlasteneckou. Proto odmítali požadavky etnických Němců na připojení severního Šlesvicka k Říši a Mollerem a jeho spolupracovníky pohrdali coby neloajálními Dány a zrádci.⁵²

Nacionalistické tendence narůstaly také u *Volksdeutsche* v sudetských oblastech. Jako Němcům v Dánsku také jim československý stát poskytl širokou autonomii a práva, přesto ekonomická situace v hraničních oblastech nebyla dobrá a německou nespokojenost ještě podtrhl nástup nacistů k moci. K Třetí říši začali Němci v Sudetech vzhlížet jako ke své záchránkyni a množily se protistátní a provokativní akce. Ostrý protičeský kurs a vypjatý nacionalismus zachovávala především Německá národně socialistická strana dělnická (*DNSAP*) a Německá nacionální strana (*DNP*). Tyto strany byly uplatněním zákona o ochraně republiky již na počátku 30. let zakázány, volné místo po nich rychle zaplnila Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*SHF*), která se přetransformovala do Sudetoněmecké strany (*SdP*) pod vedením Konrada Henleina, jež zvítězila v parlamentních volbách 1935. Vláda dlouho hledala možnosti smírného řešení, i když bylo zjevné, že stále narůstající požadavky německé menšiny jsou jen záminkou k oslabení a následnému rozbití státu tak, jak to Hitler naplánoval. Po připojení Sudet k Německu byla *SdP* začleněna do NSDAP. Jak byli sudetští *Volksdeutsche* pro nacisty potřební v roce 1938, později už se stali

⁵¹ V dubnu 1938 se demonstrace NSDAPN zúčastnilo okolo tisíce lidí, o rok a měsíc později již dvojnásobek.

⁵² U samotného vůdce DNSAP Fritze Clausena se navíc jednalo o věc jeho osobní cti; původem byl právě ze severního Šlesvicka.

běžnými, ne-li podřadnějšími občany Třetí říše a u mnoha z nich došlo k vystřízlivění. Říše se pro ně nestala tím vysněným domovem a všechnu moc na sebe strhli říšští Němci.

D) Představitelé kolaborace

D 1 Frits Clausen (12.11.1893 – 5.12.1947)

Clausen pocházel z Åbenrå, města patřícího od roku 1864 Prusku. Během první světové války sloužil v letech 1915-1918 v německé armádě na ruské frontě. Po jejím skončení vystudoval veterinární medicínu v Heidelbergu a v roce 1924 si v rodném městě otevřel lékařskou praxi. Do politiky nahlédl již v roce 1920, kdy bylo Dánsku po plebiscitu přirčena část dosud německého jižního Jutlandu, včetně města Åbenrå. Clausen byl pro toto opětovné připojení, ale zároveň i zastáncem zájmů německé menšiny. Nejprve vstoupil do Rolnické strany, jejíž politika zaměřená příliš na venkovské obyvatelstvo nevyhovovala jeho představám, a v roce 1931 se připojil k DNSAP. O dva roky později stanul v jejím čele.

Pod Clausenovým vedením začala nová epocha strany. Naladila se na silnou nacionalistickou vlnu, požadovala těsnější svazky Dánska s Německem. Jeho převzatá, okopírovaná politika však byla neoblíbená, většině společnosti cizí fašistická ideologie nic neříkala a zejména Clausen sám byl pro Dány nepřijatelnou osobou. Považovali ho za zrádce a buřiče ze Severního Šlesvicka, nejproblematičtější oblasti s vlivem *Volksdeutsche*, trojského koně německých nacistů v jejich zemi.

DNSAP a Clausena si skutečně brzo všimli Němci a stejně jako v případě norského *Nasjonal samling* a jeho vůdce Quislinga pro ně byla lákavá představa přivést v těchto zemích k moci národně socialistické „sesterské strany“, a proto je od počátku podporovaly, jak finančně, tak „odbornou“ ideologickou pomocí. Clausen byl velice ctižádostivý a vědomí, že za ním stojí tak silný a obávaný spojenec, mu dodávaly odvalu pouštět se do velkých plánů, na které ovšem sám neměl schopnosti a jeho strana potřebný vliv mezi obyvatelstvem. Nejčilejší kontakty navíc Clausen a jeho podřízení udržovali se Sicherheitsdienstem, což jim na důvěryhodnosti také nepřidalo. Po německé okupaci si Clausen rychle vyžádal audienci u Renthe-Finka v jeho nové funkci říšského zplnomocněnce a zajistil sobě a své straně pozici nejochotnějších kolaborantů. Clausenovým snem bylo stát v čele dánského kabinetu. Při první vládní krizi v červenci 1940 se vehementně dožadoval vstupu DNSAP do vlády. Vzorem mu byli opět Hitler a NSDAP, kteří v roce 1933 utvořili koalici s konzervativními stranami

Výmarské republiky a dokázali během krátké doby nenápadně uchvátit veškerou moc. Němci si ale uvědomovali, že Dánové by se bouřili proti uvedení Clausenovy tlupy rváčů do vládních funkcí, a nechávali je tak stále čekat. Clausen se brzy stal příkladem zoufalého pomahače, ochotného udělat cokoli, jen aby dosáhl vyšších postů a uspokojil tím své ego. Vždy, když nastala krize ve vládě či trhlina ve vztazích mezi Dány a Němci v jejich „vzorovém protektorátu“, byl to Clausen, který nabízel problémy vyřešit ke spokojenosti Němců, nahradit nespolehlivé činitele věrnými z DNSAP, a to z něj v očích Dánů nenávratně udělalo nejpodlejšího zrádce národa, byť on sám, jako ostatně i jeho „kolegové“ v jiných zemích, věřil, že své zemi a národu prospívá právě budováním národně socialistické budoucnosti.

Clausenovy neúspěchy se kupily, Němci jej stále nechtěli vzít do vlády, jeho útoky na krále Kristiána X. byly kontraproduktivní, protože staříčkový monarcha měl vždy plnou podporu obyvatel, také nábor mužů pro *Freikorps Danmark* a později *Schalburg-Korps* skončil zklamáním. Katastrofou poté pro Clausena skončily volby z března 1943, kdy DNSAP propadla a němečtí chráněnci již zprofanovanou stranu odmítli nadále podporovat. Clausen měl dlouhodobě problémy s alkoholem, které se ještě prohloubily. V listopadu 1943 na svou žádost odešel v hodnosti SS-Sturmbannführera na východní frontu, kde působil coby lékař SS v Minsku. Jeho opilecké výstřelky se brzy staly neúnosné i pro Himmlera, který Clausena v únoru 1944 poslal do léčebny ve Würzburgu na odvykací kúru. Do politického života v Dánsku již do konce války nezasáhl, jako hlava strany totálně propadl. Po válce byl souzen, ještě před vynesením rozsudku však zemřel v roce 1947 na infarkt. Podivný konec muže, jehož ještě před čtyřmi lety stoupenci z DNSAP se zdviženou pravicí zdravili: „Hil, Fører“

D 2 Emanuel Moravec (17.4.1893 – 5.5.1945)

Moravec se narodil do rodiny pražského právníka. Studoval na průmyslové škole, po vypuknutí 1. světové války sloužil v rakousko-uherské armádě na haličské frontě. V roce 1915 je zajat ruskými vojsky, načež se mezi roky 1917-1920 zapojuje do budování československých legií v Rusku. Po návratu do nově zničeného Československa zůstává v nově se tvořící československé armádě, v letech 1920-1923 působí jako štábní důstojník ve štábu zemského vojenského velitelství v podkarpatském Užhorodě, mezi roky 1923-1927 je Moravec činný ve štábu zemského vojenského velitelství v Praze. Od roku 1931 pak Emanuel Moravec vyučuje válečné dějiny a strategii na pražské Vysoké válečné škole, v roce 1933 je jmenován plukovníkem generálního štábu československé armády. V době, kdy již bylo

zřejmé, že smrtelně nebezpečným nepřítelem demokratického Československa je hitlerovské Německo, vystupoval Moravec jako neústupný zastánce obrany republiky. Tuto roli hrál se vši důrazností zejména v období mnichovské krize, kdy novinovými články burcoval k rozhodnosti a odvaze. Po okupaci se však dal Němcům zcela k dispozici, protože se domníval, že pouze pod jejich ochranou má česká společnost naději na další existenci. Stal se proto nejhorlivějším propagátorem aktivistického proudu, který měl Čechy definitivně připoutat k Velkoněmecké Říši. Němci se však chystali na likvidaci národa a Moravec jim poskytoval velmi platnou pomoc. Jako obávaný ministr protektorátní vlády stál za zrodem několika kolaborantských organizací včetně Českého svazu pro spolupráci s Němci, České ligy proti bolševismu a Kuratoria pro výchovu mládeže. V čele této organizace, mající za cíl vychovávat českou mládež ve věku od deseti do osmnácti let v nacistickém duchu a k loajálnosti k okupační správě, dokonce sám stál. Brzy se stal nejnenáviděnější osobou Protektorátu, jeho loajalita k nacistům zůstávala až do konce války nezměněna. Po vypuknutí pražského povstání 5. května 1945 spáchal sebevraždu.

Na Clausena i Moravce je třeba nahlížet jako na osobnosti s pohnutým vnitřním vývojem. Oba byli původem vojáci s rozvinutým vlasteneckým cítěním a před německou okupací Dánska, respektive Čech a Moravy, byli v určitém ohledu vlivnými osobnostmi. Moravec jako schopný vysokoškolský vyučující, jehož si vážil i Masaryk, Clausen se zase za krátkou dobu z ničeho vypracoval do vedení politické strany. Když přišli Němci, oba se nominovali do rolí jakýchsi zachránců a mesiášů národa, kteří musí záležitosti vzít do svých rukou, aby všechny přesvědčili, že je třeba přimknout se k Němcům, budoucím pánům Evropy. Je možné, že zpočátku okupantům opravdu nabídli své služby, jen aby zmírnili napětí a ochránili národ před represáliemi, jejich spolupráce ovšem zanedlouho sklouzla do aktivismu a kolaborace nejhrubšího zrna, kdy jim již nešlo o blaho a osud lidu, ale spíše o hromadění moci a pocit vlastní důležitosti. Němci si byli vědomi jejich neoblíbenosti mezi obyvatelstvem, Clausena přestali brát vážně, zatímco Moravce právě proto dál udržovali u moci a chránili jej i před útoky ostatních aktivistických skupin. Clausen i Moravec se chtěli stát ideologickými vůdci svých národů, historie na ně však již navždy bude pohlížet jako na zrádce.

IX. Další projevy okupační politiky

A) Ekonomické podmanění

Brzy po obsazení bylo Dánsko ekonomicky připoutáno k Říši. Všechn export nadále musel směřovat do Německa, které bylo připraveno zaplatit vysoké ceny za zemědělské produkty a na oplátku poskytnout například dodávky uhlí. Radikální zvýšení cen, které se očekávalo v souvislosti s rozšířením válečného konfliktu na celý kontinent, bylo zbrzděno plánovanou regulací platů a mezd, v souladu s politikou říšského ministerstva financí.

Němci nechtěli, aby dělníci v okupovaných oblastech měli lepší životní podmínky než samotní němečtí zemědělci, proto provedli řadu opatření, jejichž výsledkem bylo, že dánští farmáři se sice svezli na vlně vzestupu německého venkova a začali výrazně prosperovat, zatímco životní úroveň ve městech klesla za krátkou dobu až o 20% a nezaměstnanost prudce vzrostla. Ke konci okupace obchod s Německem produkoval přebytek vývozu ve výši kolem tří miliard dánských korun, což posílilo kupní sílu v dánské společnosti.

Na druhou stranu Němci plundrovali dánský průmysl a veškerá těžká technika cestovala z továren přímo do Německa. Zároveň nákladné stavební projekty Wehrmacht v Dánsku, jako přistávací plochy bombardérů a pobřežní systém opevnění na západě ostrova Jutland, který stál přes pět miliard dánských korun, byly dány k úhradě *Nationalbanken*, centrální dánské bance. Při úřadu říšského zplnomocněnce bylo zřízeno oddělení pro válečnou výrobu (*Wehrwirtschaftstab Dänemark*) a oddělení přímo pro výzbroj (*Rüstungsstab Dänemark*) v čele s úředníky z říšských ministerstev, kteří rozpráhli síť nad dánským hospodářstvím a stali se jeho pány.⁵³ Přidělovali exkluzivní zakázky vybraným dánským koncernům, pomáhali jim levně získávat železnou rudu z Německa a Švédska a zajišťovali si vděčnost jejich vedení. Zejména Kriegsmarine byla častým zákazníkem. Výstavba lodí a ponorek mnoha typů se čile rozvíjela ve většině přístavů. Který ředitel podniku nebyl spolupráci s novými pány nakloněn, ten byl odejit a bryskně nahrazen někým spolehlivým, často z DNSAP. Fungoval i jakýsi hospodářský štáb u administrativy vojenského velitele Dánska, kde se rozhodovalo právě o výstavbě zařízení a techniky pro Wehrmacht na dánském území.

⁵³ V počátcích okupace existovalo společné hospodářské armádní oddělení pro Dánsko a Norsko, *Wehrwirtschaftstab Dänemark* vznikl z nařízení říšského zplnomocněnce Renthe-Finka 27.5.1940.

Právě hospodářství se stalo oblastí, kde bylo nejzřetelněji možno pozorovat splývání českých zemí s říšskými zájmy. Od počátku okupanti zaváděli široce rozvětvený systém řízeného válečného hospodářství, podobný tomu v Německu. Podnikatelé ve všech odvětvích hospodářství museli být sdruženi v přísně kontrolovaných organizacích, průmysl, doprava, zemědělství i řemeslná výroba byla usměřována přímo z Berlína, fungoval přidělový systém v zásobování i organizovaná distribuce pracovních sil.

Německo si navíc zlepšovalo mezinárodní hospodářskou pozici a platební bilanci exportními přebytky zboží i zlatými devizovými rezervami bývalého Československa. Říše převzala pod kontrolu zahraniční obchod českých zemí, ovládla prostřednictvím svých koncernů nejdůležitější zbrojní a bankovní podniky Protektorátu a zmocnila se výzbroje rozpuštěné armády.⁵⁴ Právě centralizace v bankovníctví, k níž Němci přistoupili záhy po 15.březnu 1939, zřejmě nejvíce pomohla posílit jejich pozice v českém hospodářství. Centralizace vyvrcholila v roce 1943 reorganizací peněžnictví. Bylo při ní zlikvidováno mnoho předních bankovních centrál, uzavřeny filiálky větších bank i drobných peněžních ústavů. Německým monopolům se tak podařilo zcela eliminovat český kapitál v bankovníctví.

Do německých rukou se také v rámci arizačních opatření dostal bývalý židovský majetek velké hodnoty. Hospodářský život v Protektorátu od prvních dní probíhal pod přímým dozorem okupantů. Přimo Úřadu říšského protektora podléhaly nově zřízené instituce, tzv.dozorčí úřadovny pro řízení dovozu a vývozu zboží průmyslového charakteru, které rozhodovaly naprosto bez ohledu na protektorátní správu.

Reorganizace proběhla také v zemědělství. Na základě nacistické *Bodenpolitik* (pozemková a osidlovací politika) byly vytvořeny soupisy půdy, živého i mrtvého inventáře, přičemž manipulace s nimi příslušela pouze příslušným okupačním úřadům. Nacisté zřídili nucené stavovské korporace, sahající od ministerstva výživy a zemědělství přes tzv. trhové svazy až k jednotlivým výrobcům. Němci nemilosrdně vytlačovali české rolníky z půdy.⁵⁵

Od ledna 1942 byl členem protektorátní vlády zanícený nacista Walter Bertsch, ministr práce a hospodářství, dříve působící v Úřadu říšského protektora jako vedoucí oddělení pro hospodářskou správu.

Provedl rozsáhlou reorganizaci protektorátního průmyslu. Provozy nepotřebné pro válečnou ekonomiku byly uzavřeny a zbývající podniky byly sloučeny do velkých podniků se státní

⁵⁴ Například Škodovy závody, Vítkovické železářny, Poldi Kladno nebo brněnská zbrojovka.

⁵⁵ Německá kolonizace po březnu 1939 se týkala okolo 16 000 zemědělských závodů s výměrou 550 000 hektarů a postihla na 70 000 lidí. Dalších 80 000 Čechů bylo evakuováno z obcí a míst, kde Wehrmacht a SS pro svou potřebu zbudovaly cvičiště, střelnice, sklady a další vojenské objekty.

správou. Do nich pak Němci dosadili tzv.důvěrníky (*Treuhänder*), kteří rozhodovali o spravovaném majetku v zájmu Říše.

Vůbec největším požíračem podniků v českých zemích se podobně jako v později ve většině obsazených států staly mamutí *Hermann Göring-Werke*. Orientovaly se samozřejmě výhradně na těžký průmysl a obsáhly vlastně celý proces výroby zbraní od těžby surovin a získávání paliv až k odbytu finálních výrobků. V Protektorátu pohltil koncern pojmenovaný po říšském maršálovi na 80 společností s 150 000 zaměstnanci.

A1) Nucené práce

Jelikož Dánsko i po německé okupaci formálně zůstalo suverénním státem, bylo zřejmě jako jediné v Evropě ušetřeno brutální nacistické politiky pracovních deportací a nucených odvodů. Kontrolu nad dánským průmyslem vedle Wehrmacht převzala i Todtova organizace, která se pustila do náboru dělníků. Přes 70 000 Dánů v průběhu války odjelo do podniků v Německu a asi 14 000 pracovalo přímo v Dánsku či v Norsku na obranných valech, v loděnicích a leteckých továrnách. Jednalo se však o běžné zaměstnance s platem a jasně určenými pracovními podmínkami. Před odjezdem podepisovali smlouvu, před blížícím se ukončením pracovního poměru velké procento z nich svůj pobyt v Říši dobrovolně prodloužilo. Dobrá mzda a další sociální výhody nalákaly celkem do německých služeb okolo 90 000 dánských pracovníků.

Dány lze v tomto ohledu považovat za skutečnou raritu. Dokonce i Norové podléhali mnohem silnějšímu nátlaku ze strany Todtovy organizace a německých pracovních úřadů. 65 000 Norů bylo nahnáno k budování obranných opevnění ve fjordech a silnic pro převoz těžké techniky na severu země. Byly přitom využívány i stovky vězňů z koncentračních táborů a na ty stavby v Norsku, kde se přesto projevil nedostatek pracovních sil, neváhali nacisté jako otroky přepravit i polské a sovětské válečné zajatce.

Takové zacházení dánští sousedé po většinu války nezažili.

Češi tvořili i v předválečných letech vůbec největší skupinu zahraničních pracovníků v Říši a jelikož v Druhé republice bylo přes 90 000 lidí bez práce, brzy po příchodu Němců mnoho z nich přivítalo aktivity říšského ministerstva práce a zřízení náborových kanceláří pro práci

v Německu. Do léta 1939 takto odjelo víceméně dobrovolně 52 000 Čechů, o nucených náborech lze hovořit až od podzimu 1941 v souvislosti s příchodem Heydricha.

V samotném Protektorátu Němci zavedli všeobecnou pracovní povinnost pro mladé Čechy od 16 do 25 let, v podnicích se prodlužovala pracovní doba, okolo 600 000 zaměstnanců pracovalo přímo v těžkém průmyslu. Byť se většinou jednalo o pracovní místa v podnicích poblíž bydliště a lidé tak nebyli odvláčeni stovky kilometrů od domova, můžeme kvůli tvrdým podmínkám, nedostatečném oceňování a šikaně německého vedení hovořit o nucených pracích. Od léta 1942 si vymohli zástupci říšského generálního zplnomocněnce pro pracovní nasazení Fritze Sauckela na protektorátních úřadech, aby vyhlásili povinnost pracovat v Německu pro muže narozené v letech 1918, 1919, 1920, 1921, 1922 a muže i ženy z ročníku 1924. Když v roce 1943 Říše vyhlásila totální válku a rapidně tak vzrostla potřeba čerstvých pracovních sil, rozpoutal se v Protektorátu boj jednotlivých institucí o české dělníky. K.H. Frank sice dokázal eliminovat Sauckelovy nároky, když Hitlera přesvědčil o nepostradatelnosti všech pracovníků ve strategicky důležitých závodech v české kotlině, avšak nový říšský ministr pro zbrojení a válečnou produkci Albert Speer požadoval dalších 60 000 Čechů pro leteckou výrobu, z nichž asi 33 000 do Německa skutečně na čas odjelo, byť prozatím pouze na „odborná školení“.

Celkový počet občanů protektorátu odvečených nebo odcestovavších na práci do Říše lze jen odhadovat, některé prameny uvádějí 280 000 lidí, jiné až 370 000.

A2) Činnost DAF

Všemocná odborová organizace nacistické strany *Deutsche Arbeitsfront* (dále DAF) pod vedením Roberta Leye od roku 1933 kontrolovala všechny zaměstnance v Německu a dohlížela na plnění pracovních povinností a závazků, byť samozřejmě formálně měla působit spíše jako ochránce pracovníků a vymahatel jejich práv a nároků.

Linie aktivní spolupráce s Německem, reprezentovaná v dánském kabinetu především ministrem zahraničí Scaveniusem, se brzy projevila i v odborových hnutích. Nejvlivnější organizace *De samvirkende Fagforbund* (dále DsF) provázaná s vládní sociální demokracií se brzy po německé okupaci sama zřekla práva stávkovat, zřejmě na příkaz samotného premiéra Stauninga, který nechtěl Němce za žádnou cenu provokovat. DAF neměla mít v Dánsku bezprostřední vliv, ovšem Ley měl v zemi svého trojského koně Gustava Meissnera, diplomata a tiskového ataše německého zplnomocněnce Renthe-Finka. Meissner

z vlivné pozice v německé správě navazoval důležité kontakty s předními dánskými odboráři a továrníky. Ley poté do Dánska posílal své posly, kteří DsF a menším odborovým centrálám dávali „cenné“ rady, jak vést zaměstnance po německém vzoru. V čele DsF navíc stál kolaborant Laurits Hansen, který se v Říši spolu s nejbližšími spolupracovníky zúčastnil mnoha školení a studijních cest a bez jakéhokoliv tlaku nacistů organizaci sám podřizoval vlivu DAF, byť se po válce snažil přesvědčit soud o opaku.

DsF od května 1941 vydávala noviny *Globus* hlásající bratrství s Němci a obhajující „nové uspořádání“ Evropy. Němcům se ovšem DsF stále zdála pod nedostatečnou kontrolou, a tak usilovali o vznik jiné velké odborové centrály, která by podléhala přímo jejich rozkazům. Meissner začal vyjednávat s Clausenovou DNSAP a pod její záštitou na začátku roku 1942 vznikly nacistické odbory *Dänische Arbeitsgemeinschaft-Dansk Arbejdsfaelleskab*. Objevily se také indicie, že je ve skutečnosti řídí generální štáb Wehrmacht v Dánsku. Dánové této organizaci ovšem nedůvěřovali a nadále podporovali Hansenovu DsF. Němci zanedlouho uznali omyl, obnovili svou přízeň k DsF a Hansena dokonce prosadili do vlády. V novém kabinetu Erica Scaveniuse od 9. listopadu 1942 zastával funkci ministra práce a sociálních věcí.

Protektorát Čechy a Morava se mohl zdát jako ideální prostor pro expanzi DAF. Ley se připravoval, až jeho moloch pohltní zaměstnance českých podniků, ale kupodivu se tak nestalo. České odborové organizace pod ochrannou rukou protektorátní vlády si svůj udržely vliv a v únoru 1940 dokonce vznikl pro lepší komunikace mezi nimi a Úřadem říšského protektora speciální Spojovací úřad říšského protektora s odbory (*Verbindungstelle des Reichsprotectors zu den Gewerkschaften*). V jiných okupovaných zemích střední a východní Evropy něco nevídaného po celou dobu války.

V Druhé republice existovalo politicky neutrální odborové hnutí, v němž byli kumulováni zástupci odborů bývalých politických stran, mimo komunistů. Po zřízení Protektorátu vznikla 18. března 1939 Národní odborová ústředna zaměstnanecká (NOÚZ). Zpočátku se skládala z Ústředí dělnických jednot, z Ústředí jednot soukromých zaměstnanců a dalších 26 menších sdružení. V čele stáli dva bývalí sociální demokraté, Antonín Zelenka a po něm Václav Stočes. Právě za jeho předsednictví NOÚZ snad ze strachu z rozpuštění souhlasila s ochotnější spoluprací s Němci a částečným podřízením se DAF. Ta přistoupila k reorganizaci NOÚZ, zřídila v ní svůj ústřední sekretariát a spolurozhodovala o další činnosti v souladu se zájmy Říše. Každý krok DAF v českých zemích ovšem musel být konzultován

s Úřadem říšského protektora a přinejmenším do podzimu 1941 se českým odborům dařilo držet svá postavení a vliv.

Na příkladu činnosti DAF v Dánsku i Protektorátu vidíme, že nacisté potřebovali mít odborová hnutí v okupovaných zemích, pokud vůbec povolili jejich další fungování, téměř pod absolutní kontrolou. *Deutsche Arbeitsfront* nemilosrdně pohltila ostatní ústředny v Německu, o to samé se snažila i mimo něj. Musela ovšem soupeřit o moc s mnoha dalšími složkami nacistického systému. Na pracující chtěla dohlížet i NSDAP, říšská ministerstva, SS, v případě Dánska také armáda. Proto se mohl vliv DAF po Evropě jevit jako slabší, ale ve skutečnosti měli Leyovi podřízení situaci pod kontrolou. Odboroví předáci ostatních národů byli bedlivě sledováni, byť o tom třeba ani nevěděli. Pokud pak neuvážlivě rozpoutali bouře pracujících, jak se tomu stalo například při generální stávce v Kodani v létě 1943, nacisté okamžitě znali viníky a bez milosti je odstranili.

B) Židovská otázka

Postoj Dánů k židovské otázce byl unikátní.

Ve většině zemí nacistům pomáhali zbavit se Židů, pouze Itálie a Bulharsko zaujaly opačná stanoviska a byť se přímo nevyslovily proti „konečnému řešení“, různými podvody a sabotážemi mařily německé rozkazy a zachraňovaly své občany. Dánové šli ještě dále a otevřeně se Němcům postavili. Když byla dánská vláda vyzvána, aby zavedla povinnost pro Židy nosit žlutou hvězdu, Dánové prostě odpověděli, že první, kdo by ji nosil, by byl dánský král. Představitelé dánské vlády také velice zřetelně naznačili, že kdyby měla být přijata jakákoli protizidovská opatření, okamžitě odstoupí. Důležitou roli hrálo v celé této záležitosti i to, že se Němcům ani nepodařilo prosadit, aby dánská židovská komunita uznala rozdíl mezi rodilými Dány židovského původu, kterých v Dánsku žilo okolo šesti tisíc čtyř set, a zhruba 1400 židovskými uprchlíky z Německa, kteří zde získali azyl ještě před válkou a které nyní německá vláda prohlásila za běžence bez státní příslušnosti.

Když v létě 1943 v Dánsku propukly první větší nepokoje, Reichsführer SS Himmler se rozhodl opožděně přistoupit i k řešení židovské otázky, ale v cestě mu stál jednak odpor Dánů, ale také neochota představitelů okupačních orgánů rozkazy z Berlína provádět. Nejen armádní jednotky bojkotovaly hon na Židy, ale rovněž Einsatzkomanda SS a co více, i nejvyšší představitel SS a samotný zplnomocněnec Werner Best již nebyl úplně spolehlivý. Když tlak centrálních orgánů sílil, Best odjel do Berlína a kde získal příslib, že všichni dánští

Židé bez ohledu na to, do které kategorie patřili, budou posláni do Terezína, což z nacistického hlediska znamenalo velice významný ústupek.

Operace, kterou měli být Židé zajištěni a okamžitě odsunuti, byla stanovena na 1. října 1943. Kvůli vzrůstající nedůvěře v německé síly v Dánsku speciálně na tuto operaci přijely policejní síly z Německa. Akce však skončila fiaskem.⁵⁶

Židé, které se podařilo Němcům zatknout, většinou staršího věku, byli posláni do Terezína, kde se těšili mnohem větším privilegiím než jiné skupiny obyvatel ghetta. Způsobil to zejména neustálý zájem o ně ze strany dánské vlády, dánského Červeného kříže, mezinárodních institucí i vlivných soukromých osob.⁵⁷

51 dánských Židů v Terezíně zemřelo, což je ovšem v poměru k ostatním národnostem zanedbatelné číslo.

V době zřízení Protektorátu Čechy a Morava se na jeho území hlásilo 103 960 osob k židovskému vyznání. Na protektorátním území mohli nacisté použít metody pronásledování a separace židovského obyvatelstva vyzkoušené již dříve v Německu. Svůj vliv na protižidovskou politiku chtěla prokázat i protektorátní vláda, která měla především zájem na převedení židovského majetku do českých rukou. Tím se kromě jiného chtěla bránit obávané germanizaci. Omezení práv a svobod židovských obyvatel tak na sebe po vzniku Protektorátu nenechala dlouho čekat. Antisemitismus Druhé republiky po okupaci okamžitě přerostl v praktickou protižidovskou politiku. Radikální pravicové skupiny, včetně Vlajky, také organizovaly protižidovské pogromy a snažily se vyvolat vlny násilností, protektorátní bezpečnostní složky však proti výtržníkům tvrdě zasahovaly.

Jedním z prvních nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha bylo to o židovském majetku, v němž byla pro definici „židovství“ poprvé v Protektorátu uplatněna rasová kritéria Norimberských zákonů⁵⁸. Neurath tím převzal iniciativu v protižidovské legislativě do svých rukou. Nařízení zakazovalo Židům a židovským podnikům svobodně nakládat s vlastním majetkem, přičemž říšský protektor dosazoval do židovských podniků nucené správce. Velmi

⁵⁶ Best těsně před zahájením vydal překvapivý rozkaz, že je zakázáno vnikat do bytů násilím a že lze zajistit pouze ty Židy, kteří Němce vpustí dobrovolně. Tak Němci pochytili 477 lidí z celkových 7000 Židů, žijících v Dánsku. Zbytek ukryli Dánové, nebo prchl na venkov a nebo byl přepraven loděmi do neutrálního Švédska.

⁵⁷ Dánským Židům tak bylo povoleno dostávat zásilky léků, ošacení, jídla či vitamínů. Cíleně také byli vybíráni pouze na lehké práce.

⁵⁸ Neurath sice zpočátku dohodl s Hitlerem, že Češi si židovskou otázku vyřeší sami, jelikož byl přesvědčen, že problém dojde svou vlastní dynamikou k řešení, podobnému Norimberským zákonům. Když však Němci zjistili, že protektorátní vláda bojkotuje a oddaluje jejich opatření a že „české řešení“ by bylo v důsledku mnohem mírnější než to říšské, na vlastní pěst prohlásili platnost Norimberských zákonů a prováděli je prostě tak, že pohltili sami veškerý židovský majetek.

široká definice židovského majetku a židovského podniku umožňovala okupačním úřadům prostřednictvím arizace germanizovat velkou část českých podniků.

Židé v Protektorátu se jako všude jinde měli stát občany druhého řádu, před nimiž se majoritní společnost údajně musí bránit, a nepřehledné množství nařízení a vyhlášek okupačních i protektorátních úřadů je mělo nanejvýš izolovat. Projevy antisemitismu a pronásledování Židů se staly každodenní praxí a většina obyvatel se k nim bohužel stavěla pasivně a nechtěla se vystavovat nebezpečí a německým represáliím.

Samozřejmě existovalo mnoho lidí, kteří chránili Židy před deportací v úkrytech, avšak svědkem masové podpory židovských spoluobčanů, jak tomu bylo v Dánsku, se Protektorát Čechy a Morava bohužel nestal.

C) Odboj

C 1 Zahraniční odboj

Po obsazení země se samozřejmě aktivovali Dánové žijící v zahraničí, především ve Velké Británii, a začali diskutovat o tom, jak pomoci své otčině k opětovnému osvobození. K několika tisícům Dánům z Velké Británie se připojily asi další tři tisícovky dánských námořníků,⁵⁹ kteří zrovna nacházeli v britských přístavech. 30. září 1940 byla ustavena Dánská rada (*Danish council*), jejímž prvním krokem se stalo vydávání novin *Frit Danmark*. Vydávání listu pod taktovkou známého novináře Emila Blytgen-Petersena bylo nejprve plánováno jednou za měsíc, nakonec se z něj stal týdeník, jenž se stal pojítkem mezi Dány všude ve svobodném světě. Dánská rada brzy začala spolupracovat s krajanskými organizacemi v Kanadě, Spojených státech, ale i Thajsku nebo Austrálii. Brzy se začalo pracovat na ustavení Federace svobodných Dánů (*Federation of Free Danes*), jejíž ústředním orgánem by byla právě Dánská rada. Dánská exilová vláda přesto nevznikla. 18. února 1941 byla Dánská rada uznána jako hlavní krajanská organizace, usilující o osvobození domoviny, britskou vládou a brzy poté začali být přijímáni dánští dobrovolníci do britských vojenských jednotek a letectva.⁶⁰

Dne 9. dubna 1941, přesně rok po německé invazi, byla ve Washingtonu podepsána smlouva o deseti bodech mezi americkým státním sekretářem a dánským ministrem ve Washingtonu,

⁵⁹ Mnoho z nich žádalo o přeložení na britská válečná plavidla. Britské admirálie však usoudila, že bude lepší, zůstanou-li na svých převážně obchodních lodích, plavících se ale pod vlajkou Spojenců.

⁶⁰ Mimoto vznikala řada jiných dánských exilových organizací, taktéž usilujících o osvobození Dánska, například Spojená organizace dánských námořníků (*Amalgamated Danish Seaman's Organization*), jež poskytla své lodě Spojencům.

Henrikem Kaufmannem, týkající se Grónska, samosprávného dánského území. Stálo v ní, že po dobu, kdy bude dánská vláda v Kodani pod vlivem nacistů a nebude jí umožněno svobodně rozhodovat, přebírají kontrolu nad Grónskem Spojené státy. Smlouva zajišťovala, že v Grónsku nebudou zřízeny německé základny a že se ostrov nestane výchozím bodem pro nacistické útoky na Británii, Island nebo spojenecké konvoje.

Československý odboj v zahraničí se začal formovat již po podepsání Mnichovské dohody, vlna odchodů do emigrace vyvrcholila bezprostředně po okupaci. Odboj však začínal svou činnost v nepříznivých podmínkách.⁶¹ Postupem času se vytvořila tři odbojová centra v Polsku, Francii a USA, kde svou úlohu, stejně jako během první světové války, také sehrály krajanské organizace.

17. října 1939 byl v Paříži ustanoven vrcholný orgán zahraničního odboje na začátku války, Československý národní výbor. Francouzská a britská vláda jej neuznaly jako exilovou vládu, a jeho pravomoci byly tedy omezeny pouze na možnost organizovat československé vojenské jednotky ve Francii. Po vojenské porážce Francie v červnu 1940 přesídlil do Velké Británie, kde se přetvořil v prozatímní státní zřízení ČSR v emigraci, které tvořili prezident, vláda a Státní rada plnící částečně úlohu parlamentu. Druhé centrum odboje se utvořilo v Moskvě. V čele stáli českoslovenští komunisté, kteří měli dlouho statut "soukromníků", protože naše vláda byla v Londýně. Pod vlivem smlouvy Ribbentrop – Molotov se dostali do slepé uličky, která je v rámci odboje dočasně izolovala. Nasadili nenásilnou vyčkávací taktiku, která se změnila až po vstupu Sovětského svazu do války.

Postupné uznávání práva Československa na obnovu významně ovlivňovalo formování československých jednotek v zahraničí. Nejprve to byl československý legion v Polsku, poté českoslovenští dobrovolníci ve francouzské Cizinecké legii, piloti ve francouzském letectvu a britské RAF, samostatné československé brigády ve Velké Británii, později československý polní prapor v Sovětském svazu.

Formování dánského zahraničního odboje mělo tak jistě snazší průběh. V případě jejich země se jednalo o zjevnou německou agresi a okupaci, odporující mezinárodnímu právu, zatímco složitý vývoj v českých zemích od podzimu 1938, rozdílné názory vůdčích osobností na budoucí vztahy Čechů a Slováků, či posléze paralelní činnost dvou odbojových center v Londýně a Moskvě ztěžovaly utvoření jednotné koncepce.

⁶¹ Francie s Británií byly signatáři Mnichovské dohody, Sovětský svaz uznal Slovenskou republiku.

C 2 Domáci odboj

Když Německo napadlo v červnu 1941 Sovětský svaz, byly uvězněny vedoucí osoby Komunistické strany Dánska, a co více, nacisté byli ještě důkladnější a zakázali celou stranu, což bylo v rozporu s dánskou ústavou. Komunisté byli vyštvaní i z odborů, celá organizace se tak přesunula do ilegality a svými aktivitami položila základ dánskému odbojovému hnutí. Po vznešení požadavku Němců, aby Dánsko přistoupilo k Paktu pro Kominterně, akce komunistů zesílily a spolu s členy Konzervativní lidové strany začali vydávat odbojové noviny Svobodné Dánsko (*Frit Danmark*) a v dubnu 1942 se poprvé uchýlili k sabotážím německých zařízení.⁶²

Krátce před Vánoci 1941 uprchl do Anglie ministr za Konzervativní stranu Christmas Møller, který se brzy zapojil do činnosti exilového hnutí. Od začátku května 1942 z Londýna vysílal do Dánska pravidelnou rozhlasovou relaci, což vyvolalo velkou senzaci. Na přelomu let 1941-42 začali do země seskakovat první britští parašutisté s jasnými sabotážními úkoly. K tomu všemu ale stále docházelo pouze pod taktovkou malého okruhu lidí, podporu veřejnosti odboj ještě neměl.

Situace se otočila po 29. srpnu 1943. Proti okupantům již stála většina národa. Protiněmecké cítění navíc zesílilo, když byla v noci na 2. října 1943 spuštěna neúspěšná akce na deportaci dánských Židů.

V polovině září 1943 byla ze členů nejdůležitějších odbojových skupin, tedy komunistů, Svobodného Dánska a Strany dánské jednoty, vytvořena Rada svobodného Dánska. Ta se brzy osmělila podnikat první ozbrojené útoky, i když Němci byli neustále na stopě její síti, přes 10 000 spolupracovníků bylo zatčeno a další tisíce musely prchnout do švédského exilu. V roce 1944 již organizace čítala na 20 000 odbojářů, při německé kapitulaci již kolem 50 000. Jejich akce byly směřované především proti železnicím, továrnám a loděnicím.

Bývalí vojáci a důstojníci rozpuštěné dánské armády mezitím 15. listopadu 1943 ve Švédsku zformovali celou brigádu, zvanou *Danforce*.⁶³

Německé represe proti obyvatelstvu se stupňovaly od dubna 1944, kdy došlo k události, která

⁶² Původně se jednalo o drobné operace skupinek sabotérů, složených především z veteránů španělské občanské války v letech 1936-1939. Podzemní hnutí se postupně během roku 1942 zformovalo do rozsáhlé sítě KOPA (*Kommunistiske Partisaner*) a organizovalo sabotážní akce proti skladům Wehrmacht či některým důležitým továrnám. Za nejvýznamnější lze v tomto ohledu zřejmě považovat útok na kodaňský Burmeister & Wain, klíčový podnik vyrábějící lodní diesellové motory, na jaře 1943.

⁶³ Brigáda pod vedením generála Knudtsona čítala celkem 4500 mužů a žen rozdělených do pěti batalionů. Vojáci se podrobili několikaměsíčnímu výcviku, byli plně vyzbrojeni a vybaveni od oděvů po motorová vozidla. Do Dánska se brigáda *Danforce* nakonec dostala až 5.5.1945 a bezprostředně po osvobození plnila strážní službu u vojenských objektů a stanovišť britské armády.

změnila doposud umírněného zplnomocněnce Wenera Besta v krvelačnou bestii.

Jak již bylo řečeno dříve, dánští odbojáři si po vzoru výsadku *Anthropoid* a atentátu na Heydricha v Protektorátu počkali, až na rušné kodaňské křižovatce zpomalí limuzína říšského zplnomocněnce a v nejhodnějším okamžiku jí pod kola hodili bombu. Ve voze však kromě řidiče nenalezl smrt SS-Obergruppenführer Best, ale jeho nedospělý syn.

Reakce okupantů na sebe nenechala dlouho čekat. Wehrmacht na Bestův rozkaz obsadila všechny komunikace a benzinové stanice, Němci bez předchozího varování vypínali dodávky vody a elektřiny, následoval zpřísněný zákaz vycházek, jakýchkoliv sportovních aktivit a návštěv kulturních akcí. Začala řídit již rovněž zmíněná „Peter-Gruppe“, teroristická tlupa gestapáků a dánských nacistů, která měla na svědomí ty nejodpornější útoky a atentáty. Tito záškodníci například vyhodili do povětří redakci známých novin *Fyns Stiftstidende* plnou lidí, ústředí dánských lékařů *Domus medica*, pavilon královského jachting klubu, několik osobních vlaků i s cestujícími, pivovary, řadu divadla včetně oblíbené kodaňské scény Apollo či známé nakladatelství *Carl Allers Etablissement*.

Německé zločiny přirozeně ještě více utužovaly národ i doposud rozštěpené politické a odbojové síly. Bývalí představitelé vlády a poslanci *Folketingu* se sblížili s Radou svobodného Dánska po 1. červenci 1944, kdy propukla generální stávkou v Kodani. V tajné depeši se obrátili na Spojence s žádostí, aby Dánsko považovali za spojeneckou zemi, načež se objevily první spory s komunisty. Moskva samozřejmě také tam chtěla mít svůj vliv. Nakonec bylo dosaženo kompromisu a dohodnuto, že obě skupiny, pravicový i komunistický odboj, obsadí v poválečné vládě shodně polovinu křesel. Po vzrůstajícím množství sabotáží Wehrmacht a Gestapo přešly k taktice odplaty a prevence a rozpoutávaly hony na lidi. Němci požadovali účast dánské policie na hromadném zatýkání, když její velitelé odmítli, byla policie 19. září 1944 rozpuštěna a její příslušníci posláni do koncentračních táborů.

V zimě 1944 se situace v Dánsku stávala pro Němce neudržitelnou. Wehrmacht prohrávala na všech frontách, zásobování více než 210 000 německých vojáků vážlo, obyvatelstvo hladovělo, byl nedostatek základních surovin a rostla kriminalita. Od února 1945 Dánsko navíc čelilo nájezdům Němců z Východního Pruska, kterých postup Rudé armády vyhnal přes Baltské moře na 200 000.

Bylo pouze otázkou času, kdy Spojenci vstoupí na dánskou půdu. K tomu došlo 5. května 1945. Téhož dne se německé jednotky vzdaly britské armádě generála Dewinga.

Počátek války přivítal český domácí občanský odboj s nadějemi na brzké obnovení samostatnosti Československa. Hned po 15. březnu 1939 vzniká *Politické ústředí* (PÚ) reprezentující dřívější koalici politických stran. *Politické ústředí* udržovalo rádiové spojení s Benešem v exilu. Mnohem významnější byla vojenská organizace *Obrana národa* (ON), tvořená převážně bývalými důstojníky československé armády. Vybudovala síť ilegálních vojenských jednotek, které měly ve vhodném okamžiku vyvolat povstání. Počítalo se s účastí až 80 000 mužů. Velmi cenná byla i její zpravodajská činnost. S *Obranou národa* úzce spolupracoval i předseda protektorátní vlády Alois Eliáš, později popravený nacisty. Na jaře 1940 se občanské odbojové organizace spojily a vytvořily *Ústřední vedení odboje domácího* (ÚVOD), které tvořili zástupci Petičního výboru Věrní zůstaneme, Obrany národa a Politického ústředí. Občanský odboj přecházel postupně od organizační práce, vydávání a rozšiřování periodik a letáků k aktivním formám odboje. Vedle toho vyvíjela činnost také ilegální Komunistická strana. Roku 1941 vyvrcholila aktivita českých odbojových organizací. Došlo k celé řadě stávek, vzrostl počet sabotáží, bylo přerušováno telefonní a telegrafní vedení, poškozována vojenská technika narušována železniční doprava. Rozbouřenou situaci zpacifikoval Heydrich, kterému se masovým terorem podařilo domácí odbojové hnutí rozbit. S úkolem obnovovat spojení s exilem a přetřhané zpravodajské sítě byly do Protektorátu vysílány parašutistické výsadky z Británie.

Po rozbití ilegálních sítí v období heydrichiády se již občanskému odboji nepodařilo obnovit svou činnost v rozsahu let 1940-1941. Počátkem roku 1943 bylo navíc definitivně rozbito *Ústřední vedení odboje domácího* a přes snahu řady občanských odbojových organizací se nepodařilo vytvořit nový centrální orgán. Přípravný revoluční národní výbor nedokázal v letech 1943-1944 plně rozvinout svou činnost a ani odbojové organizaci *Rada tří* se nepodařilo sjednotit občanské odbojové skupiny.

Až Slovenské národní povstání se v létě 1944 stalo impulsem pro nové zintenzivnění činnosti odbojových sil v Protektorátu. Na Českomoravské vrchovině došlo nejprve k nárůstu aktivit partyzánů, která se na přelomu roku rozšiřovala na celé území, 5. května 1945 pak vyvrcholila vypuknutím povstání v Praze.

8. května němečtí okupanti podepsali se zástupci *České národní rady* protokol o kapitulaci německých branných sil, umožňující jim ústup na západ.

Domácí odbojová hnutí v Čechách a na Moravě a v Dánsku se v průběhu let rozvíjela rozdílně, přesto na konci války mohla počítat s podporou široké veřejnosti. Aktivity odboje v Dánsku byly řízeny domácími ústředími, zatímco skupiny v Protektorátu byly v úzkém kontaktu se zahraničními centrály a podléhaly jejich rozhodnutím, především komunisté svým činitelům

v Moskvě. Protiněmecká činnost v Protektorátu kvetla do příchodu Heydricha, který odboji zasadil několik tvrdých ran, přesto se podařilo vzkřísit jej a zejména v posledním roce války úspěšnými akcemi trápit okupanty. Odboj již postrádal organizaci a husté zpravodajské sítě z prvních let, jeho úspěchy nyní závisely spíše na masovosti a podpoře obyvatel. Skoro každý Čech byl ke konci války svým způsobem odbojář. Dánská situace byla komplikovanější, protože Dánové stáli za svými vládami a vkládali do nich své naděje ve zlepšení situace a oslabení okupantů. Důležitá byla také postava krále Kristiána X., který se tichým odporem a povzneseným opovržením vůči okupantům stal vzorem pro chování mnoha lidí. Bestovi se v Dánsku v kritických momentech terorem nepodařilo zpacifikovat odboj tak jako Heydrichovi v Protektorátu, naopak rostla vůle a odpor Dánů, což v roce 1945 přerostlo v otevřené boje v ulicích měst, zejména Kodaně.

Závěr

Popsané rysy německé okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava a v Dánském království vypovídají o tom, že obě země, přes drobné odlišnosti ve vývoji společenské a politické situace za války, měl čekat stejný osud. V poválečné nacistické Evropě měly tvořit nedílnou součást Velkoněmecké a posléze Velkogermánské říše a jejich obyvatelé měli být převychováni na poslušné služebníky a pomahače.

Všechny výše zmíněné aspekty jako pevné připoutání státních ekonomik k Německu, podpora německých menšin, řešení židovské otázky či represivní opatření tomu nasvědčují.

Dánsko i Čechy a Morava byly Německem obsazeny neočekávaně a téměř bez boje. Němcům se také rychle podařilo stabilizovat situaci a zajistit, aby vše fungovalo. Národní vlády i administrace nadále pracovaly, na vše dohlížel pověřený místodržící, říšský protektor, respektive říšský zplnomocněnec. Zbytky zdánlivé suverenity byly okupanty brzy potlačeny a všem mělo být zřejmé, kdo bude v Protektorátu a v Dánsku už navždy pánem. Došlo-li k neuposlechnutí některého rozkazu, případně dokonce k odbojovým aktivitám a sabotážím, neváhali Němci přistoupit k těm nejbrutálnějším represivním opatřením. Za kata české národa v době okupace je považován Reinhard Heydrich, v Dánsku se do podobné situace chtě nechtě dostal Werner Best. Oba mají na svědomí stovky životů a na jejich případech můžeme vidět, jak zrůdný byl německý nacistický režim a kam až byl schopen dojít, aby dosáhl porobení ostatních národů. Bez ohledu na to, jestli řádl v severní nebo střední Evropě.

Po skončení druhé světové války ještě můžeme krátce srovnávat vývoj v obou zemích. Moc v Československu i v Dánsku převzaly po osvobození koaliční vlády,⁶⁴ které nejprve shodně poněkud odstavily na vedlejší kolej vrcholné představitele domácího odboje a poté blízce spolupracovaly s vítěznými mocnostmi. Přitom se snažily každému spojenci vyjít vstříc. Dánové velkoryse poskytovali Američanům a Britům své obchodní loďstvo a přednostní práva kotvit v přístavech, sovětské Rudé armádě naopak povolili okupaci ostrova Bornholm.

65

⁶⁴ V ČSR vláda pod vedením sociálního demokrata Zdeňka Fierlingera, složená ze zástupců KSC, sociální demokracie, národních socialistů, slovenských komunistů a lidovců a v Dánsku kabinet sociálního demokrata a dlouholetého ministra financí Vilhelma Buhla.

⁶⁵ Němci na Bornholmu za války vybudovali důležitou námořní základnu a monitorovací stanici pro pohyb sovětských ponorek v Baltském moři. Od ledna 1945 sovětské letectvo ostrov pravidelně bombardovalo, od května 1945 do dubna 1946 jej obsadily sovětské jednotky a držely zde dánské obyvatele víceméně v zajetí. V první fázi studené války se z Bornholmu znovu stala horká půda, když zde NATO zřídilo radar a Sověti pohrozili vojenskou intervencí.

Obnovené Československo se rovněž ocitlo mezi mlýnskými kameny Východu a Západu, prezident Beneš ze své země dokonce chtěl učinit jakýsi most mezi oběma póly. Jenže ve volbách 1946 zvítězili komunisté, vliv Moskvy permanentně narůstal, zatímco zájem Spojených států o ČSR po odmítnutí Marshallova plánu značně ochladl.

Brzy poté se obě země vydaly rozdílnou cestou.

Dánsko pod vedením nového krále Frederika IX. vybuďovalo moderní společnost a jednu z nejvyspělejších ekonomik v Evropě, zatímco Československo pod komunistickou nadvládou bylo po další čtyři desetiletí odsouzeno ke stagnaci a vleklé hospodářské krizi.

Obrazové přílohy

ministrský předseda okupovaného Dánska
v letech 1940-1942 Thorvald Stauning

Stauningův následovník v premiérském křesle
v letech 1942-1943 Eric Scavenius

karikatura z dánského tisku představující „velké vítězství Německa nad Dánskem“

vůdce DNSAP Frits Clausen
na odbojové karikatuře

a skutečný Clausen při projevu na sjezdu strany

první říšský zplnomocněnec v Dánsku,
diplomat Cecil von Renthe-Fink (s brýlemi uprostřed)

a jeho nástupce, vystudovaný právník a
Gruppenführer SS Werner Best

volební plakát DNSAP v roce 1938

SS-Sturmbannführer Christian Frederik von Schalburg,
velitel dobrovolnické jednotky Frikorps Danmark; padl
v Rusku a stal se hrdinou pro dánskými nacisty

5. listopadu 1942 Werner Best poprvé přiletěl do Kodaně,
brzy poté prosadil tvrdší linii okupačního režimu v Dánsku

25. listopadu 1941 podepsal v Berlíně ministr zahraničí Scavenius přistoupení Dánska k Paktu proti Kominterně

to vyvolalo v Kodani mohutné nepokoje; zejména studenti vyjadřovali svou nelibost přímo před sídlem parlamentu

ministr obchodu za konzervativce Christmas Møller uprchl do Británie a ihned se zapojil do dánského exilového hnutí

v samotném Dánsku představoval největší vzpruhu pro obyvatele král Kristian X. z glückburské dynastie

zasedání výkonného výboru Dánské rady, přední exilové organizace na osvobození Dánska (Christmas Møller třetí zprava)

Použité prameny a literatura

Domáci literatura

- Až na dno zrady - Jiří Pernes - Nakl. Themis - Praha 1997
- Češi a Němci v zrcadle dějin (svazek 2) – Karel Richter – Nakl. Akcent – Třebíč 1999
- Češi pod německým protektorátem – Detlef Brandes – Nakl. Prostor – Praha 2000
- Český fašismus 1922-1945 - Tomáš Pasák - Práh, Praha 1999
- Dramatické i všední dny protektorátu – Jan Gebhart, Jan Kuklík – Nakl. Themis – Praha 1996
- JUDr. Emil Hácha (1938 - 1945) - Tomáš Pasák – Horizont - Praha 1997
- Kapitoly o českém fašismu - Miroslav Gregorovič - Nakl. lidové novin, Praha 1995
- Německé menšiny v právních normách – kol. autorů – Nakl. Doplněk a ÚSD AV – Praha 2006
- Německo a Češi – Ferdinand Seibt – Nakl. Academia – Praha 1996
- Pod ochranou říše - Tomáš Pasák - Nakl. Práh - Praha 1998
- Pravda o okupaci – Václav Král – Nakl. Naše vojsko – Praha 1962
- Protektorát a osud českého odboje – Vojtěch Mastný – Eurolex Bohemia – Praha 2003
- Protektorát Čechy a Morava – Pavel Maršálek – Nakl. Karolinum – Praha 2002
- Rozumět dějinám – kol. autorů – Nakl. Gallery – Praha 2002
- So oder so – Boris Čelovský – Nakl. Sfinga – Ostrava 1995
- Ve stínu říšské orlice – J.B. Uhlíř – Nakl. Skřivan – Praha 2002
- Vládní vojsko 1939-1945 – Miroslav Kalousek – Nakl. Libri – Praha 2002
- Zpověď K.H. Franka – Karel Výkus – Praha 1946

Zahraniční literatura

- 5 years – the occupation of Denmark in pictures – ed. Ernst Mentze – A.-B. Allhems Förlag – Malmö 1946
- Anpassung, Kollaboration, Widerstand – kol. autorů – Metropol Verlag – Berlin 1996
- Danes stand to for zero – Eric Dancy – The Free Danish Publishing Company - London 1943
- Danmark Frihetskamp – kol. autorů – Dreyers Forlag – Oslo 1946
- Danish elections 1920-1979 – S.R. Thomsen - Odense Universitetsforlag – Odense 1987
- Dänemark in Hitlers Hand - Siegfried Matlok (1988) - Der Bericht des Reichsbevollmächtigten Werner Best über seine Besatzungspolitik in Dänemark, Husum Verlag – Husum 1988

- Dänemark unterm Hakenkreuz – Gustav Meissner – Berlin, Frankfurt am Main 1990
- Darkness over Denmark : the Danish resistance and the rescue of the Jews – Ellen Levine – Holiday House – New York 2000
- Denmark and the german occupation – H.Dethlefsen – Scandinavian journal of History vol.15 – Kobehavn 1990
- Der dänische Widerstand in den Jahren 1943-1945 – Ulrich Poch – Berlin 1996
- Deutsche Besatzungspolitik in Dänemark 1940-1945 – Erich Thomsen – Gütersloh 1971
- Die dänische Staatskollaboration – Hans Kirchhoff – Heidelberg 1994
- Die deutsche Arbeitsfront in den okupierten Ländern – kol.autorü – Berliner Gesellschaft für Faschismus- und Weltkriegsforschung e.V. – Berlin 1995
- Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940 – Walther Hubatsch – Wissenschaftlicher Verlag - Göttingen 1952
- Die deutsche Herrschaft in den "germanischen" Ländern 1940-1945 - Robert Bohn – Franz Steiner Verlag – Stuttgart 1997
- Die Okkupationspolitik des deutschen Faschismus in Dänemark und Norwegen (1940-1945) – Fritz Petrick – Hüthig – Berlin 1992
- Die wirtschaftlichen Beziehungen Deutschlands zu Dänemark in den Jahren der Besetzung 1940-1945 – Harald Winkel - F.W. Henning – Berlin 1976
- Dr.Werner Best og tysk besaettelsespolitik i Danmark – B.Rosengreen - Odense 1982
- Europa unterm Hakenkreuz – Die faschistische Okkupationspolitik in Österreich und der Tschechoslowakei – Berlin 1988
- Kampf ohne Waffen – Knud Secher – Europa Verlag – Zürich/New York 1945
- Resistance and rescue - German-occupied Denmark 1940-1943 : ideology, politics, and culture - Myrna Goodman - Oslo 1983
- Schalburgkorpset - Andreas Monrad Pedersen – Odense Universitetsforlag – 2000 Odense
- Secret Alliance – J.Hacstrup – Odense Universitetsforlag – Odense 1976
- The Bitter Years: The Invasion and Occupation of Denmark and Norway April 1940 – May 1945 - Richard Petrow – Scandinavian journal of history 92/6
- The giant killers – the story of the danish resistance movement 1940-1945 – T.J.Oram – New York 1976

Internet

www.frikorps-danmark.dk

<http://home19.inet.tele.dk/aaaa/Denmark.htm>

www.milhist.dk

www.besaettelsestiden.dk

www.historie-nu.dk

<http://www.sitecenter.dk>

www.besaettelsesmuseet.dk

<http://home19.inet.tele.dk/aaaa/Denmark.htm>

Fotografie poskytnuty Historickým archivem okupovaného Dánska 1940-1945:

www.hsb.dk